

MAGDALENA PIOTROWSKA*, ARKADIUSZ TABAKA**,
DANIEL ŻYCHLIŃSKI***

Ślady osadnictwa z okresu wpływów rzymskich, wczesnego średniowiecza i nowożytności odkryte podczas badań stanowiska Mdzewo 4, woj. mazowieckie

Abstract

MAGDALENA PIOTROWSKA, ARKADIUSZ TABAKA, DANIEL ŻYCHLIŃSKI 2024. Traces of settlements from the Roman Iron Age, Early Middle Ages and Modern Period discovered during the archaeological survey of the Mdzewo site 4, Masovian Voivodeship

Archaeological research in Mdzewo, Strzegowo Commune, Mazowieckie Voivodeship, was carried out in connection with the construction of the S7 expressway between Mława and Strzegowo. On an area of 63.55 ares, 116 features were discovered and 764 artefacts were recovered, associated with the Roman Iron Age, the Early Middle Ages and the Modern Period. The Przeworsk culture was represented by 4 features (2 ovens, a hearth and a utility pit) and a collection of 72 fragments of pottery. The Early Middle Ages (mid 11th century) included 17 features – relics of 7 buildings, 5 hearths, 5 utility pits of unknown function. 613 fragments of pottery, 2 metal objects, a spindle whorl, a comb fragment and 8 animal bones were found. The Modern Period (17th-20th century) is represented by a pit of undetermined function and 3 coins, an iron knife, a bullet and 3 rifle cartridge casings.

Keywords

Mdzewo, Przeworsk culture, Early Middle Ages, Modern Period, Northern Mazovia, archaeological rescue survey

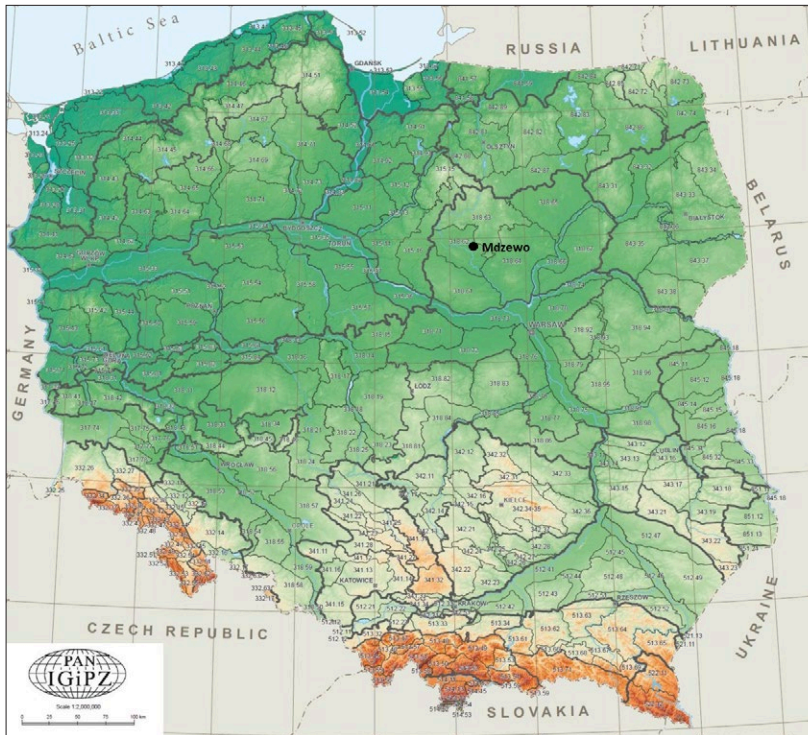
Ratownicze badania wykopaliskowe na stanowisku 4 w Mdzewie (AZP 42-59/25), gm. Strzegowo, pow. mławski, woj. mazowieckie, zostały wykonane w związku z budową drogi ekspresowej S7 na odcinku Mława–Strzegowo.

Stanowisko zlokalizowane jest na obszarze Równiny Raciąskiej (Ryc. 1). Mezo-region ten znajduje się w zachodniej części Niziny Północnomazowieckiej. Od północy i wschodu sąsiaduje z Wzniesieniami Mławskimi, od zachodu z Równiną Urszulewską, a od południa z Wysoczyzną Płońską. Równina

* Instytut Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk, Ośrodek Badań nad Dawnymi Technologiami, e-mail: m.piotrowska@iaepan.edu.pl, ORCID: 0000-0002-8774-2052

** Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy, e-mail: arkadiusz.tabaka@lednica.pl, ORCID: 0000-0003-3202-4309

*** APB THOR Sp. z o.o., e-mail: d.zychlinski@apbthor.pl, ORCID: 0000-0003-3827-8166

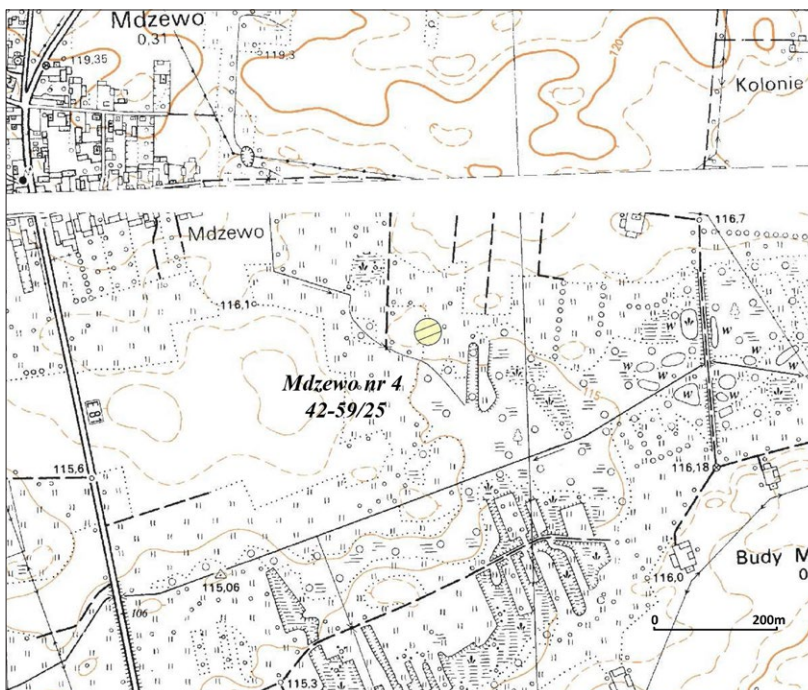

Ryc. 1

Mdzewo, stan. 4 (AZP 42-59/25), gm. Strzegowo, woj. mazowieckie. Lokalizacja stanowiska (źródło mapy: Solon *et al.* 2018; oprac. M. Piotrowska)

Fig. 1

Mdzewo, site 4 (AZP 42-59/25), Strzegowo Commune, Mazowieckie Voivodeship. Location of the site (source: Solon *et al.* 2018, prepared by M. Piotrowska)

Ryc. 2

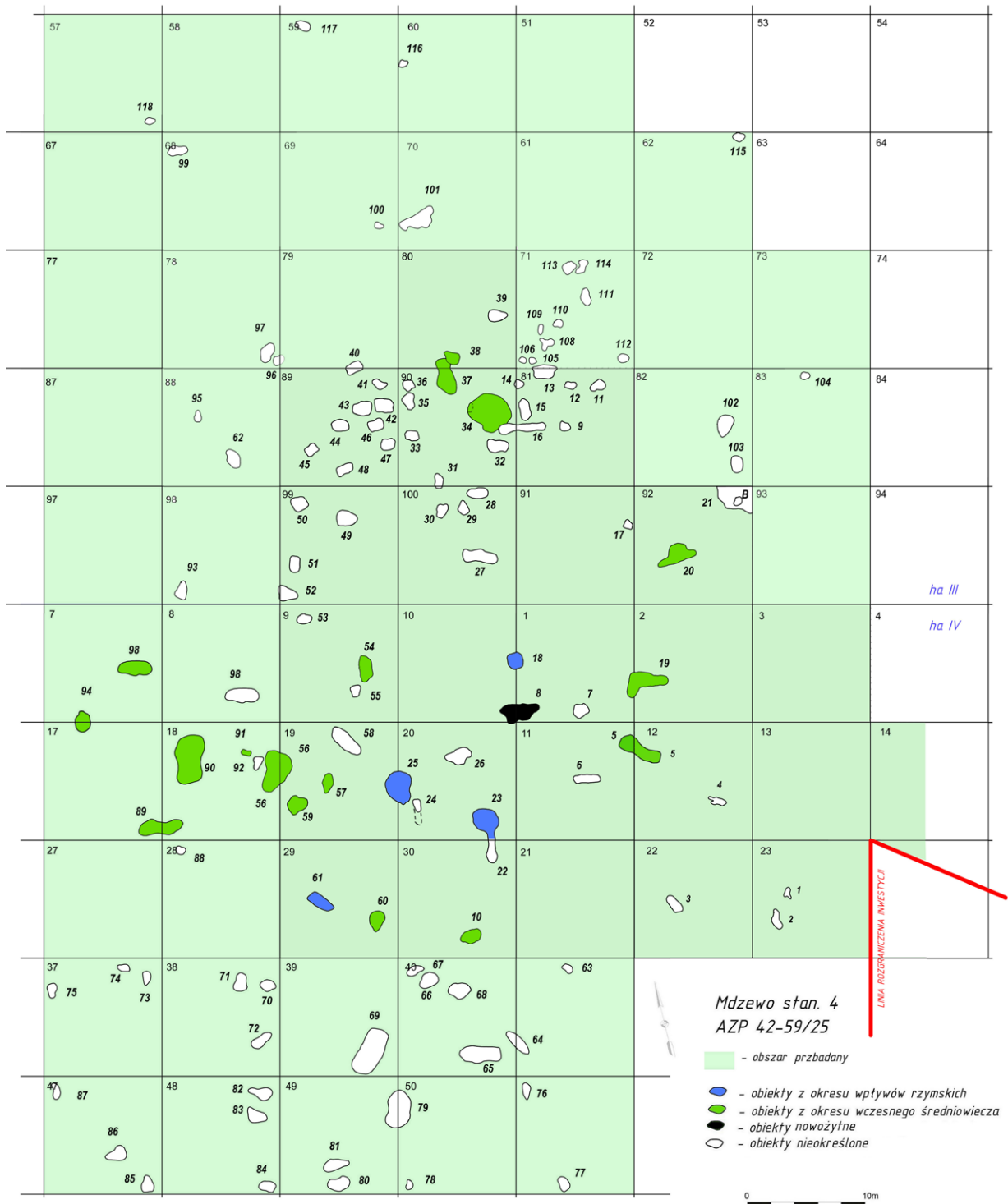
Mdzewo, stan. 4 (AZP 42-59/25), gm. Strzegowo, woj. mazowieckie. Lokalizacja stanowiska na mapie w skali 1:5000 (źródło: Generalna Dyrekcja Dróg Krajowych i Autostrad; oprac. M. Wołoszyńska-Far)

Fig. 2

Mdzewo, site 4 (AZP 42-59/25), Strzegowo Commune, Mazowieckie Voivodeship. Location of the site (source: General Directorate for National Roads and Motorways, prepared by M. Wołoszyńska-Far)

Raciąska ma równinny, piaszczysty charakter z występującymi miejscami wydmy. Przepływa przez nią prawy dopływ Narwi – Wkra wraz z dopływami Topielicą i Raciążnicą (Kondracki 2014, 184, 304; Solon *et al.* 2018). Wkra płynie kilka kilometrów na południe od omawianego stanowiska położonego na niewielkim wyniesieniu otoczonym terenami podmokłymi (Ryc. 2).

Stanowisko zostało odkryte w trakcie badań powierzchniowych przeprowadzonych w 2014 r. przez pracowników Generalnej Dyrekcji Dróg Krajowych i Autostrad wraz z pracownikami Narodowego Instytutu Dziedzictwa. Pozyskano wówczas 26 fragmentów ceramiki datowanych na epokę żelaza (1), młodszy okres przedrzymski i okres wpływów rzymskich (5), wczesne średniowiecze (6) oraz średniowiecze i nowożytność (14) (Gawrońska 2015). W 2020 r. archeolodzy z APB THOR Sp. z o.o. z Gniezna pod kierownictwem Michała Dzioba przeprowadzili ratownicze badania wykopaliskowe. Na powierzchni 63,55 ara odkryto 116 obiektów (Ryc. 3) oraz pozyskano 685 fragmentów

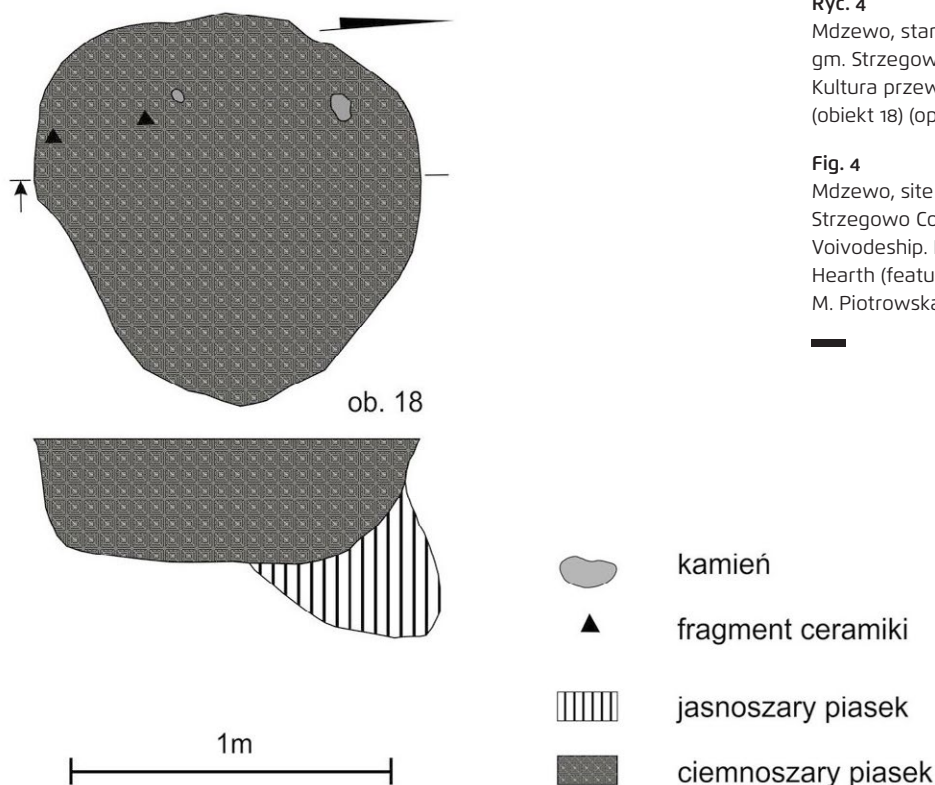
Ryc. 3

Mdzewo, stan. 4 (AZP 42-59/25), gm. Strzegowo, woj. mazowieckie. Plan zbiorczy. (oprac. M. Wołoszyńska-Far)

Fig. 3

Mdzewo, site 4 (AZP 42-59/25), Strzegowo Commune, Mazowieckie Voivodeship. Plan of archaeological features (prepared by M. Wołoszyńska-Far)

ceramiki, bryłki polepy, fragment grzebienia kościanego, fragment przęślika glinianego, 3 fragmenty osełek kamiennych, 10 przedmiotów metalowych i 8 fragmentów kości zwierzęcych. Odkryte fazy osadnictwa wiążane są z okresem wpływów rzymskich, wczesnym średniowieczem i okresem nowozytnym (Dziób 2020).

Ryc. 4

Mdzewo, stan. 4 (AZP 42-59/25),
gm. Strzegowo, woj. mazowieckie.
Kultura przeworska. Palenisko
(obiekt 18) (oprac. M. Piotrowska)

Fig. 4

Mdzewo, site 4 (AZP 42-59/25),
Strzegowo Commune, Mazowieckie
Voivodeship. Przeworsk culture.
Hearth (feature 18) (prepared by
M. Piotrowska)

Kultura przeworska

Na prezentowanym stanowisku odnotowano cztery obiekty nieruchome (dwa piece, palenisko i jama o bliżej nieokreślonej funkcji), które ze względu na obecność w nich zabytków ruchomych (72 fragmenty ceramiki i 56 bryłek polepy) przypisano do inwentarza ludności kultury przeworskiej (Ryc. 3).

Pierwszy z obiektów (18) na poziomie wyróżnienia charakteryzował się kształtem zbliżonym do owalnego o wymiarach $1,22 \times 1,2$ m. Jego profil był wannowaty, a miąższość wyniosła 0,65 m. Wypełnienie tworzył jasnoszary luźny piasek przemieszany ze spalenizną. Ponadto odnotowano pojedyncze kamienie (Ryc. 4) oraz fragment ceramiki – wylew o szorstkiej powierzchni. Obiekt ten zlokalizowany był w centralnej części przebadanego obszaru, kilkanaście metrów na północny wschód od dwóch pieców (Ryc. 3). Został zinterpretowany jako palenisko znajdujące się prawdopodobnie w strefie gospodarczo-produkcyjnej osady.

Paleniska są bardzo licznie spotykane w strefach gospodarczo-produkcyjnych osiedli ludności kultury przeworskiej (Muzolf, Muzolf 2011; 2015, 414). Na ogromny ich zbiór natrafiono na osadzie w Bieniądzicach, pow. wieluński (Muzolf, Muzolf 2015, 410, 411). Znacznie mniejsze zgrupowanie odkryto w związku z budową drogi ekspresowej S7 w nieodległym Żurominku, stanowisko 6, pow. mławski (Piotrowska *et al.* 2023).

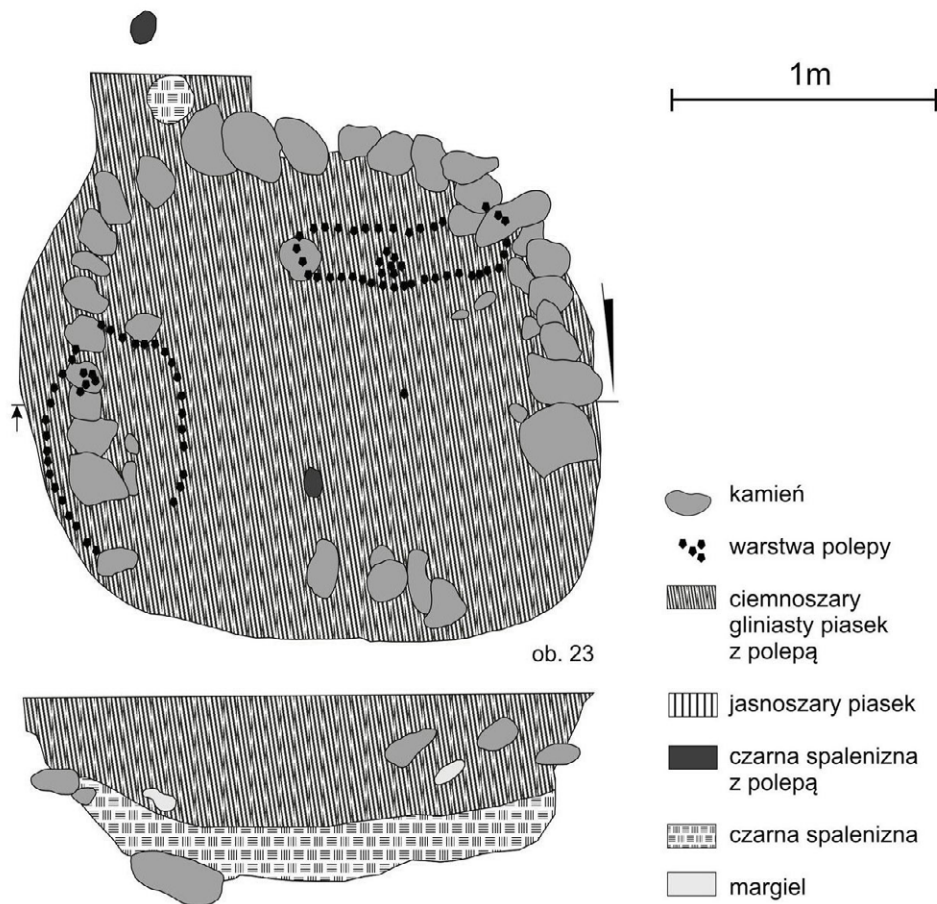
W Mdzewie odkryto dwa piece o kamiennej konstrukcji – obiekt 23 (Ryc. 5) i 25 (Ryc. 6). W części stropowej miały kształty zbliżone do owalnych, z prawie niewidocznymi kamieniami. Dopiero na głębokości ok. 0,3 m natrafiono na konstrukcje kamienne (Ryc. 7; 8). Eratyki tworzyły ściany komór i dochodziły do spągów. Kształt kamiennej konstrukcji obiektu 23 był niemal kolisty, natomiast obiektu 25 zbliżony do nerkowatego. Wymiary pierwszego wyniosły $2,12 \times 1,88$ m, a drugiego $2,54 \times 1,88$ m. Ich miąższość sięgała 0,73 m i 1,04 m. Dna były płaskie, a w obiekcie 23 wystąpiły kamienie w partii spągowej. Profile charakteryzowały się wannowatym kształtem, a kamienie pochodziły prawdopodobnie z częściowo zawalonych konstrukcji. Wypełniska stanowiła intensywna spalenizna przemieszana z polepą. W obiekcie 23 zarejestrowano warstwę margla. Obydwa zinterpretowano jako piece zlokalizowane w części gospodarczo-produkcyjnej osiedla ludności kultury przeworskiej. W obu odnotowano ceramikę (obiekt 23 – 28 fragmentów ceramiki; obiekt 25 – 39 fragmentów; Ryc. 9; 10) oraz polepę ze śladami odcisków (Ryc. 11; 12).

Ryc. 5

Mdzewo, stan. 4 (AZP 42-59/25), gm. Strzegowo, woj. mazowieckie. Kultura przeworska. Piec (obiekt 23) (oprac. M. Piotrowska)

Fig. 5

Mdzewo, site 4 (AZP 42-59/25), Strzegowo Commune, Mazowieckie Voivodeship. Przeworsk culture. Kiln (feature 23) (prepared by M. Piotrowska)

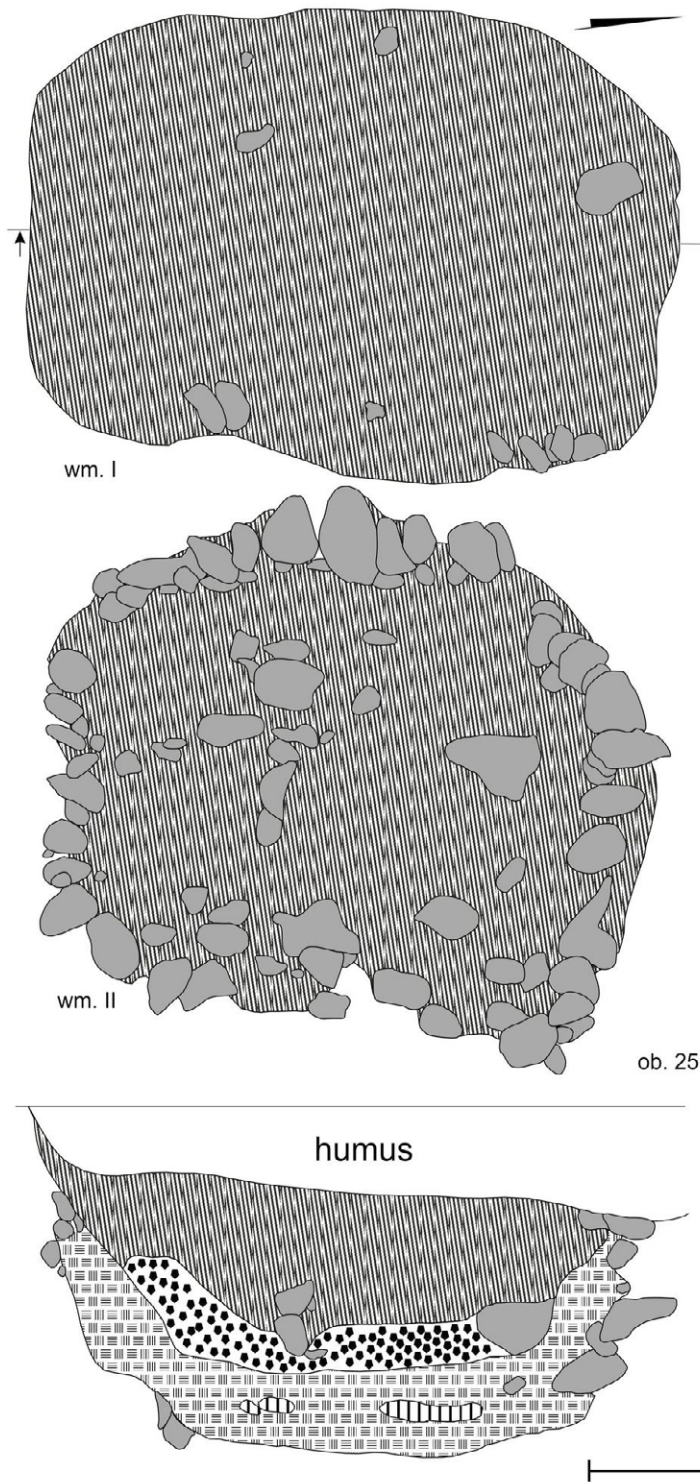
Obiekty o podobnych konstrukcjach spotykane są dość licznie i określa się je jako piece wapieniki (Skowron 2010, 425–426). Zbliżone konstrukcje odkryto na wielu osiedlach ludności kultury przeworskiej, między innymi w Kamieniu, stanowisko 2, pow. bełchatowski (Pajor 2010a, 19–20, 143–144, tabl. XXVI–XXVII), Ludwinowie, stanowisko 3, pow. włocławski (Marchelak *et al.* 2012, 101, ryc. 22), Chabielicach, stanowisko 12, pow. bełchatowski (Frąsiak *et al.* 2000, 112, ryc. 21: 1–2), Wrocławiu-Widawie, stanowisko 17 (Furmanek *et al.* 2012, 387, ryc. 27), czy Grabkowie, pow. włocławski (Kaczor, Żółkiewski 2015, 97–116). W przypadku pieców z Mdzewa nie można wykluczyć, że miały więcej niż jedno przeznaczenie i służyły nie tylko do pozyskiwania wapna.

Ostatnim obiektem (61) była podłużna w planie jama o wymiarach $2,84 \times 1$ m i miąższości wynoszącej 0,42 m. Wypełnisko było dwuwarstwowe i tworzyła je ciemnobrunatna próchnica i szary piasek. Wystąpiły tu cztery fragmenty ceramiki i pojedyncze grudki polepy. Obiekt sklasyfikowano jako jamę o bliżej nieokreślonej funkcji gospodarczej.

Zespół źródeł ruchomych związanych z osadnictwem ludności kultury przeworskiej na omawianym stanowisku to 72 fragmenty ceramiki pochodzące z opisanych obiektów. Zarejestrowano również 56 grudek polepy.

Pozyskana ceramika pochodzi z naczyń ręcznie lepionych. W prezentowanym zbiorze znajdują się wylewy, dna oraz głównie brzuśce. Całość analizowanego zbioru podzielono na grupy techniczne, stosując kryterium grubości ścianek. Do 0,6 cm – ceramika cienkościenna (I grupa techniczna), od 0,6 do 0,9 cm – ceramika średniocienna (II grupa techniczna) i powyżej 0,9 cm – ceramika grubościenna (III grupa techniczna).

W grupie I znalazły się pojedyncze ułamki naczyń charakteryzujące się obecnością w masie garncarskiej drobnoziarnistej domieszki schudzającej. Przełamy były jednobarwne, faktura powierzchni gładka, o barwie jasnobrunatnej. Dominowały ułamki z naczyń zaliczanych do II grupy, czyli form o pośredniej grubości ścianek. Zdecydowana większość przełamów była jednobarwna, co świadczy o dobrym wypale. Jako domieszki schudzającej używano tłuczni o średniej frakcji ziaren

Ryc. 6

Mdzewo, stan. 4 (AZP 42-59/25),
gm. Strzegowo, woj. mazowieckie.
Kultura przeworska. Piec (obiekt
25); legenda – patrz Ryc. 5 (oprac.
M. Piotrowska)

Fig. 6

Mdzewo, site 4 (AZP 42-59/25),
Strzegowo Commune, Mazowieckie
Voivodeship. Przeworsk culture. Kiln
(feature 25); layers key – see Fig. 5
(prepared by M. Piotrowska)

i jedynie sporadycznie o drobnej. Wewnątrz fragmenty naczyń charakteryzowały się powierzchnią gładką, rzadziej szorstką; na zewnątrz najliczniejsza była faktura szorstka. Dominującą barwą czerpów był kolor jasnobrunatny i szary. W III grupie technicznej znalazły się fragmenty wykonane z masy garncarskiej z dodatkiem tłucznia kamiennego o średniej i dużej frakcji ziaren. Przełamy były jednobarwne, powierzchnie zewnętrzne szorstkie, a wewnętrzne szorstkie lub gładkie. Barwa zewnętrzna była jasnobrunatna bądź ceglasta, wewnętrznie także szara.

W pojedynczych przypadkach możliwe było przeprowadzenie rekonstrukcji rysunkowej wyglądu naczyń. Wydzielono formy w rodzaju czarek/mis oraz garnki o jajowatej i lekko esowatej formie.

W zbiorze ceramiki ze stanowiska Mdzewo 4 znalazły się dwa naczynia o formie czarek lub misek o lejkowatym kształcie, o lekko rozchylających się ku górze ściankach. Oba charakteryzują

Ryc. 7

Mdzewo, stan. 4 (AZP 42-59/25), gm. Strzegowo, woj. mazowieckie. Kultura przeworska. Piec (obiekt 23) w trakcie eksploracji (fot. P. Owczarek)

Fig. 7

Mdzewo, site 4 (AZP 42-59/25), Strzegowo Commune, Mazowieckie Voivodeship. Przeworsk culture. Kiln (feature 23) during exploration (photo by P. Owczarek)

Ryc. 8

Mdzewo, stan. 4 (AZP 42-59/25), gm. Strzegowo, woj. mazowieckie. Kultura przeworska. Piec (obiekt 25) w trakcie eksploracji (fot. P. Owczarek)

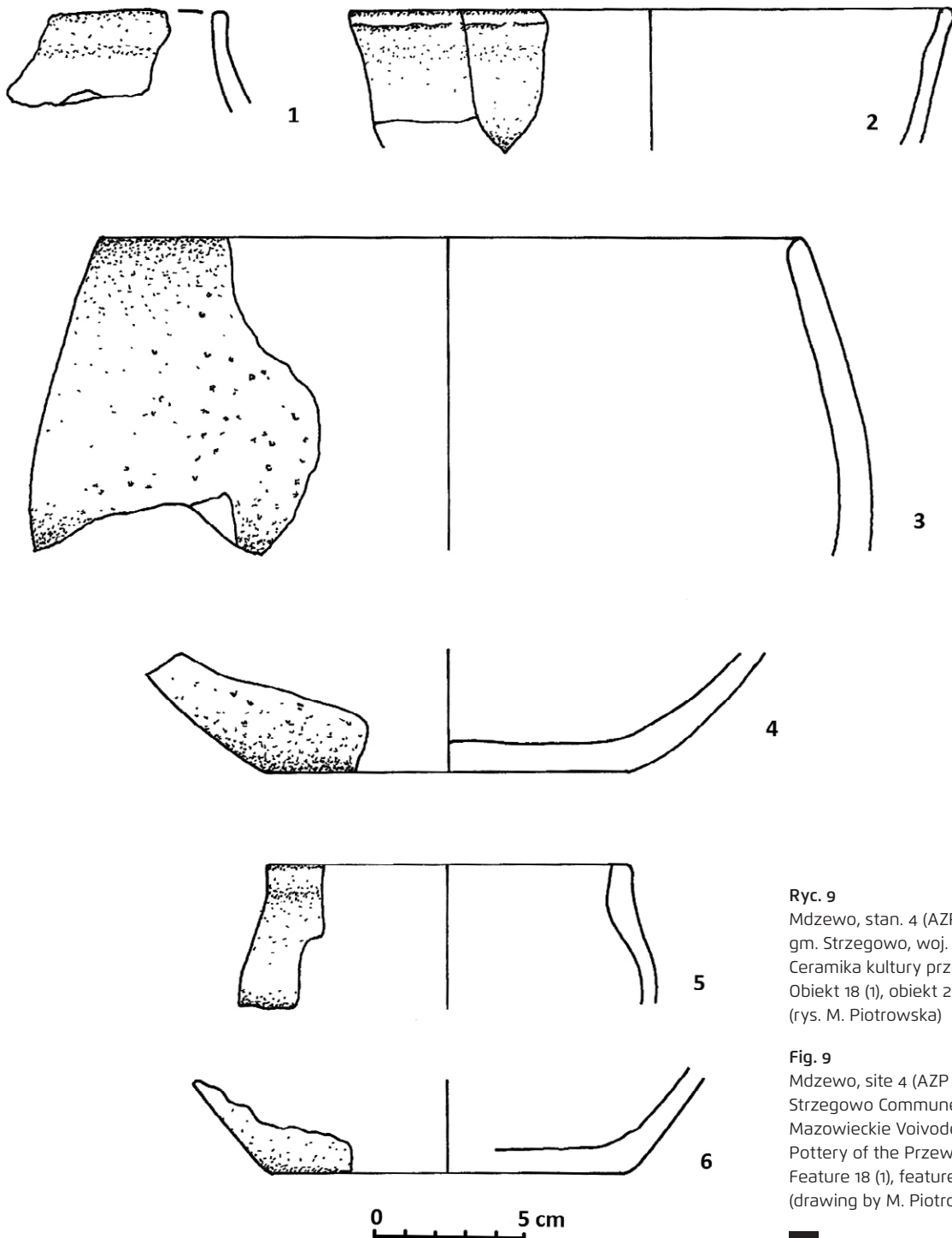
Fig. 8

Mdzewo, site 4 (AZP 42-59/25), Strzegowo Commune, Mazowieckie Voivodeship. Przeworsk culture. Kiln (feature 25) during exploration (photo by P. Owczarek)

się średnicą wylewu wynoszącą ok. 20 cm, która jest większa od maksymalnej wyđętości ich brzuśców (Ryc. 9: 2; 10: 4). Czarki należą do grupy naczyń, wśród których spotykane są zarówno okazy o gładkich, jak i szorstkich powierzchniach (Dobrzańska 1990b, 29, 31, 56, 57). Prezentowane formy można porównać do naczyń podtypu 61B wyđzielonego przez Halinę Dobrzańską, jednak naczynia z Mdzewa charakteryzują się nieco większymi średnicami wylewów, które są również mniej wychylone od wspomnianego podtypu (Dobrzańska 1990b, 57; 1990a, 136, tabl. XLVI: 18, 19). Powierzchnie takich naczyń są niezdobione, najczęściej koloru szarego, analogicznie jak naczynia z Mdzewa. Formy te datowane są na fazę C₁ (Dobrzańska 1990b, 57), ale spotykane są także w materiałach kultury przeworskiej datowanych na młodszą fazę późnego okresu rzymskiego i fazę D (Godłowski 1981, 71, 73, ryc. 9: 6).

W prezentowanym zbiorze zrekonstruowano także pojedynczy garnek jajowaty (Ryc. 9: 3). Naczynie to charakteryzowało się średnicą wylewu wynoszącą ok. 23 cm, niepogrubioną krawędzią i wylewem zachylonym do wewnątrz oraz chropowatą powierzchnią zewnętrzną. Średnica wylewu była mniejsza od największej wyđętości brzuśca umieszczonej prawdopodobnie powyżej połowy wysokości naczynia. Z tej formy z dużym prawdopodobieństwem pochodzi także proste dno

Ryc. 9
Mdzewo, stan. 4 (AZP 42-59/25),
gm. Strzegowo, woj. mazowieckie.
Ceramika kultury przeworskiej.
Obiekt 18 (1), obiekt 23 (2-6)
(rys. M. Piotrowska)

Fig. 9
Mdzewo, site 4 (AZP 42-59/25),
Strzegowo Commune,
Mazowieckie Voivodeship.
Pottery of the Przeworsk culture.
Feature 18 (1), feature 23 (2-6)
(drawing by M. Piotrowska)

(Ryc. 9: 4). Pojedyncze fragmenty wylewów, które pozyskano z przedmiotowego stanowiska, również mogły być garnkami jajowatymi (Ryc. 10: 5, 6). Naczynia tego typu stanowią uniwersalną formę pojemników, z czego wynika ich niewielka „czułość” chronologiczna. Formy jajowate liczniej występowały we wczesnym okresie rzymskim (Godłowski 1981, 65). Jednak rejestruje się je w szerokich ramach chronologicznych, poczynając od środkowego okresu lateńskiego, nawet do wczesnej fazy okresu wędrówek ludów (Domański 1975, 33; Machajewski, Pietrzak 2008, 365; Nowaczyk, Nowaczyk 2003, 202–203, ryc. 10: 11).

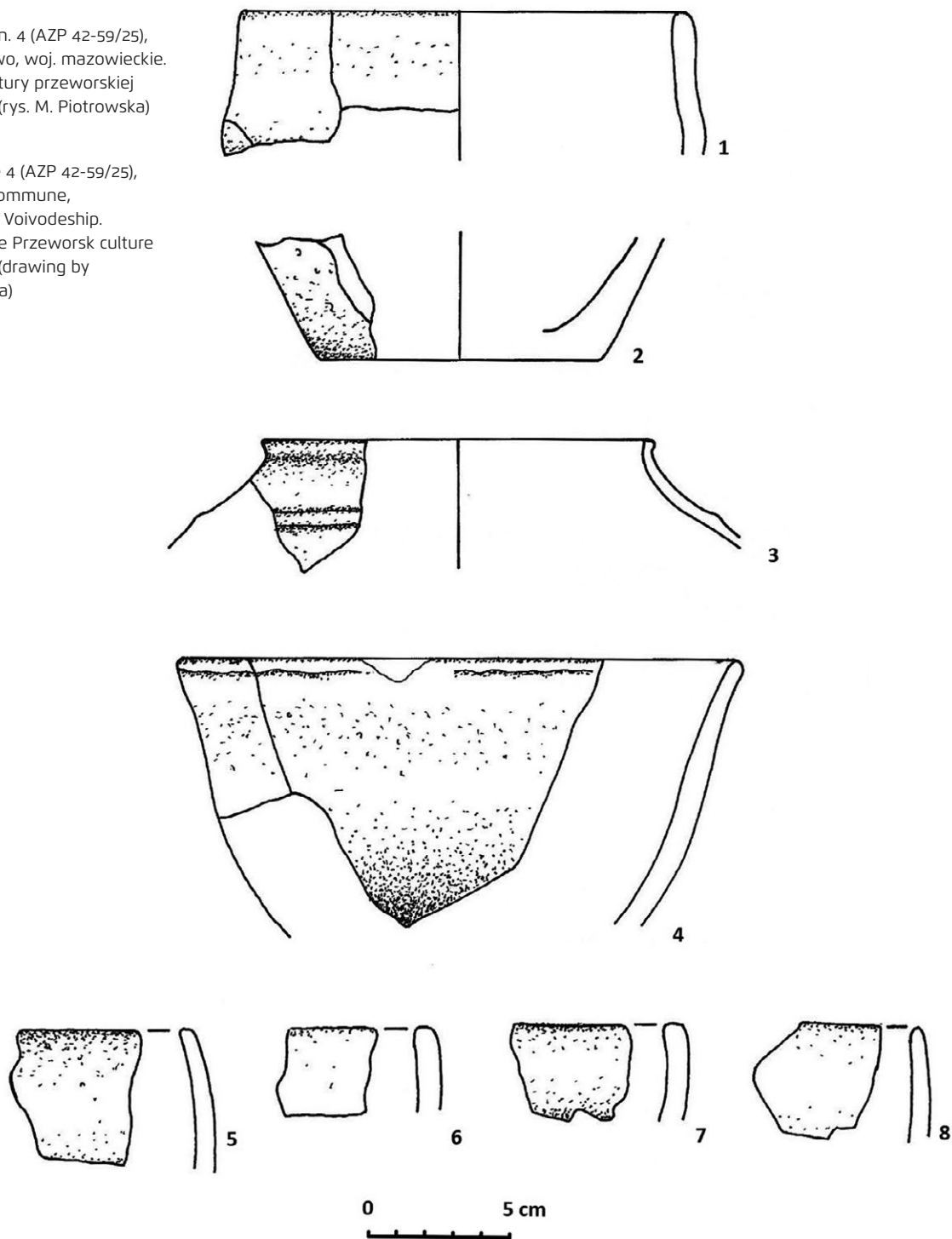
W grupie garnków z omawianego zbioru znalazły się także dwa naczynia, które można przypuszczalnie zaliczyć do smukłych form o niewyodrębnionych wylewach, charakterystyczne dla fazy B₂ (Godłowski 1981, 64, tabl. III: 10; Dobrzańska 1990b, 59; 1990a, tabl. XVIII: 4, tabl. XXI: 24). W obu przypadkach zachowały się jedynie górne partie form, które pozwoliły na zmierzenie średnicy

Ryc. 10

Mdzewo, stan. 4 (AZP 42-59/25),
gm. Strzegowo, woj. mazowieckie.
Ceramika kultury przeworskiej
z obiektu 25 (rys. M. Piotrowska)

Fig. 10

Mdzewo, site 4 (AZP 42-59/25),
Strzegowo Commune,
Mazowieckie Voivodeship.
Pottery of the Przeworsk culture
– feature 25 (drawing by
M. Piotrowska)

wylewów – wynoszących 16 i 12 cm (Ryc. 9: 5; 10: 1). Do tych naczyń należą prawdopodobnie pozostałe zarejestrowane dna (Ryc. 9: 6; 10: 2).

Ostatnim elementem omawianego zbioru jest wylew o czarnej, gładkiej powierzchni, należący do naczynia zaliczanego do tzw. ceramiki stołowej, czyli cienkościennego (Ryc. 10: 3). Było to najprawdopodobniej naczynie charakteryzujące się znaczną wydętością brzuśca umieszczoną w górnej partii – powyżej połowy wysokości – i obecnością listewki plastycznej.

W trzech obiektach z okresu wpływów rzymskich wystąpiła polepa. W obiekcie 23 zarejestrowano 36 bryłek, w obiekcie 25 – 17, a w obiekcie 61 – 3 (Ryc. 11; 12). Pozyskane fragmenty noszą ślady odcisków elementów drewnianych. Jest to wynik uszczelniania gliną i oblepiania elementów konstrukcji – bryłki posiadają negatywy drewnianych części konstrukcji z jednej strony, z drugiej zaś charakteryzują się gładką powierzchnią. Polepę gładzoną po zewnętrznej stronie odnotowano

Ryc. 11

Mdzewo, stan. 4 (AZP 42-59/25), gm. Strzegowo, woj. mazowieckie. Polepa z widocznymi odciskami konstrukcyjnymi z obiektu 23 (fot. M. Piotrowska)

Fig. 11

Mdzewo, site 4 (AZP 42-59/25), Strzegowo Commune, Mazowieckie Voivodeship. Daub with impress of construction – feature 23 (photo by M. Piotrowska)

Ryc. 12

Mdzewo, stan. 4 (AZP 42-59/25), gm. Strzegowo, woj. mazowieckie. Polepa z widocznymi odciskami konstrukcyjnymi z obiektu 25 oraz z widoczną warstwą witrifikacji – bryłka u góry (fot. M. Piotrowska)

Fig. 12

Mdzewo, site 4 (AZP 42-59/25), Strzegowo Commune, Mazowieckie Voivodeship. Daub (feature 25) with impress of construction and vitrification – fragment on the top (photo by M. Piotrowska)

m.in. na stanowisku w Mąkolicach, pow. zgierski (Kot, Piotrowska 2011, 184) oraz w Grabku, pow. bełchatowski (Pajor 2010b, 37). Zarejestrowana na stanowisku w Mdzewie polepa ma kolor od pomarańczowego po czarny z mineralną domieszką schudzającą. Na jednym z fragmentów (obiekt 25 – Ryc. 12, fragment u góry) widoczne są ślady witrifikacji. Polepa z takimi śladami wystąpiła na stanowisku w Leśnie, pow. chojnicki oraz Łosinie 15, pow. słupski, w kontekście znalezisk związanych ze starożytną metalurgią żelaza. W ich przypadku warstwa zeszkliwienia widoczna od wewnętrznej strony tworzącej naziemną obudowę pieców typu dymarskiego świadczy o bliskości otworów dmuchowych (Piotrowska 2013, 217). Obecność witrifikacji na polepie z obiektu 25 może świadczyć, że pochodzi ona z części konstrukcji, przy której znajdował się dopływ powietrza.

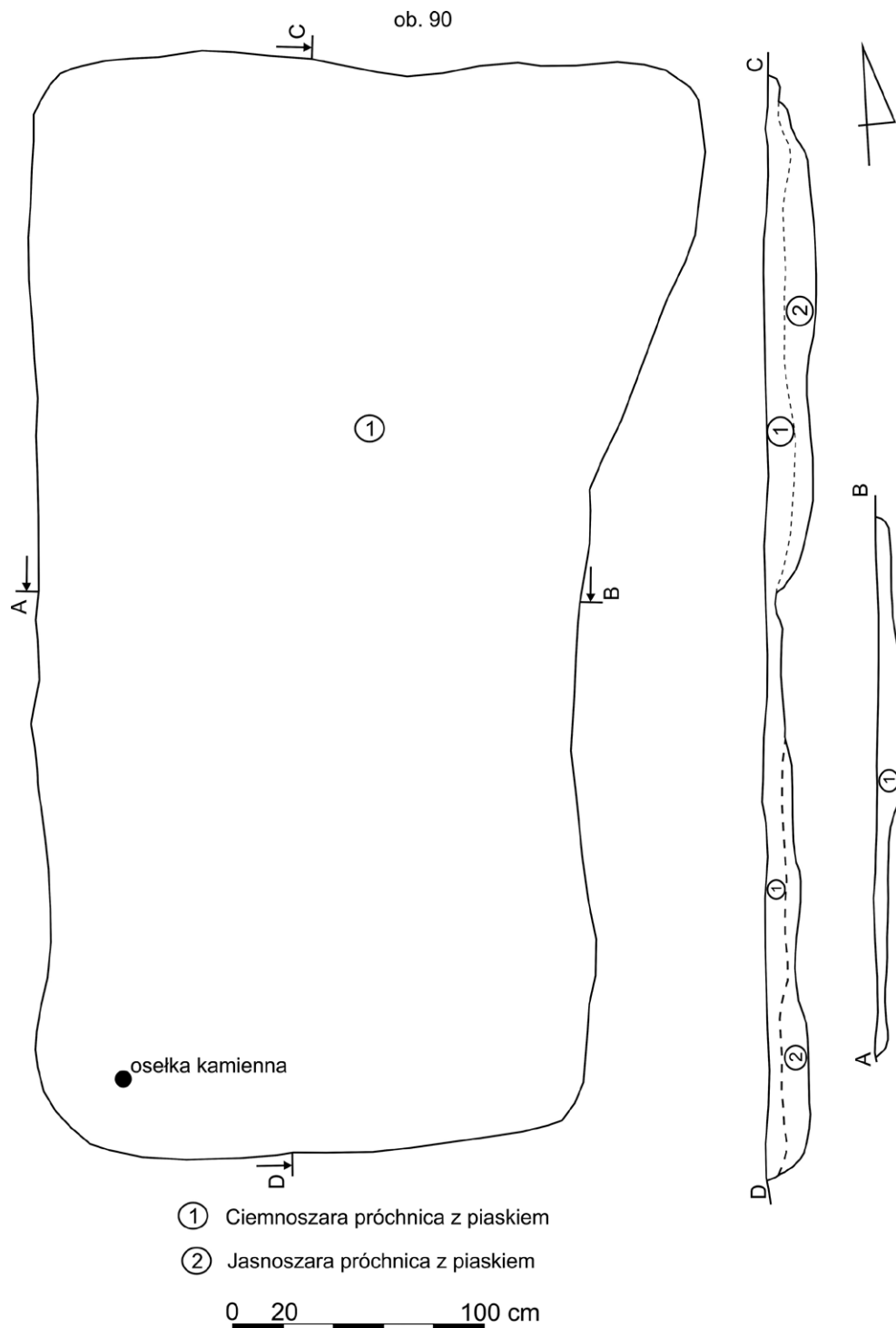
Źródła związane z ludnością kultury przeworskiej można łączyć z późnym i/lub młodszym okresem rzymskim. Opisane obiekty należą do strefy produkcyjno-gospodarczej osiedla, którą prawdopodobnie tworzyły też pozostałe, niedatowane obiekty odkryte w trakcie badań wykopaliskowych – zwłaszcza paleniska o czworokątnych zarysach. Obiekty kultury przeworskiej wystąpiły w centralnej części przebadanego obszaru i zlokalizowane były w odległości od kilku do kilkunastu

Ryc. 13

Mdzewo, stan. 4 (AZP 42-59/25), gm. Strzegowo, woj. mazowieckie. Wczesne średniowiecze. Obiekt 90 (rys. A. Tabaka)

Fig. 13

Mdzewo, site 4 (AZP 42-59/25), Strzegowo Commune, Mazowieckie Voivodeship. Early Middle Ages. Feature 90 (drawing by A. Tabaka)

① Ciemnoszara próchnica z piaskiem

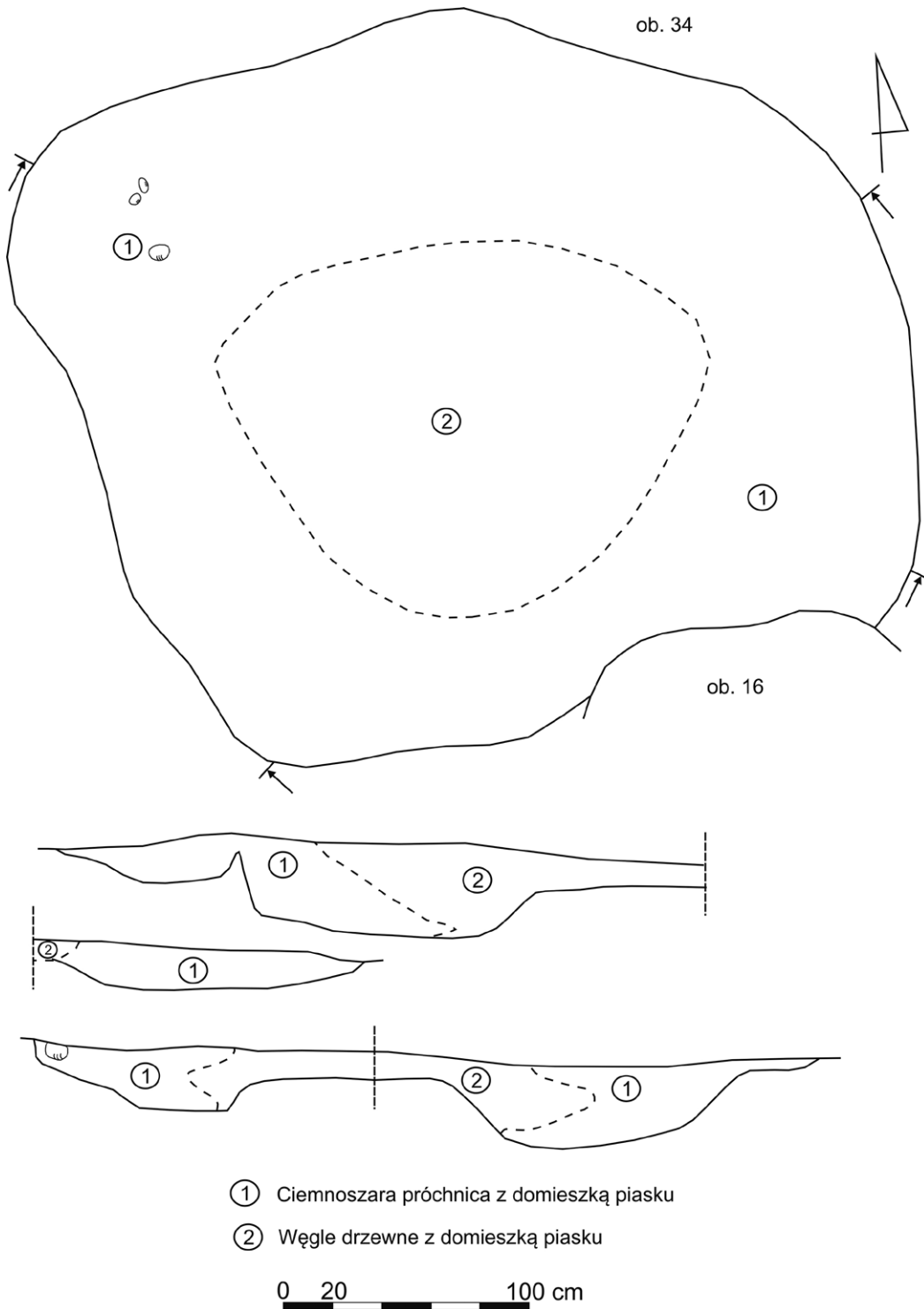
② Jasnoszara próchnica z piaskiem

0 20 100 cm

metrów od siebie (Ryc. 3). Wspomniane obiekty o nieokreślonej chronologii, które ze względu na cechy formalne można wiązać z prezentowanym horyzontem osadniczym, to głównie paleniska zarejestrowane w odległości ok. 20 m na północ od źródeł „przeworskich” datowanych pozyskaną z ich wypełnisk ceramiką. Obszar zbadany w trakcie wykopalisk to prawdopodobnie skrajna, produkcyjna i gospodarcza, część osady ludności kultury przeworskiej.

Wczesne średniowiecze

Do reliktyw związanych z tym etapem użytkowania stanowiska należy zaliczyć 17 obiektów nieruchomych, 613 fragmentów ceramiki, dwa przedmioty metalowe (pierścienek brązowy i fragment noża żelaznego), przęślik, fragment grzebienia i bryłkę polepy oraz 8 kości zwierzęcych.

Ryc. 14
Mdzewo, stan. 4 (AZP 42-59/25), gm. Strzegowo, woj. mazowieckie. Wczesne średniowiecze. Obiekt 34 (rys. A. Tabaka)

Fig. 14
Mdzewo, site 4 (AZP 42-59/25), Strzegowo Commune, Mazowieckie Voivodeship. Early Middle Ages. Feature 34 (drawing by A. Tabaka)

Wśród 17 obiektów archeologicznych datowanych na okres wczesnego średniowiecza wyróżniono trzy budynki naziemne, cztery półziemianki, pięć palenisk i pięć jam.

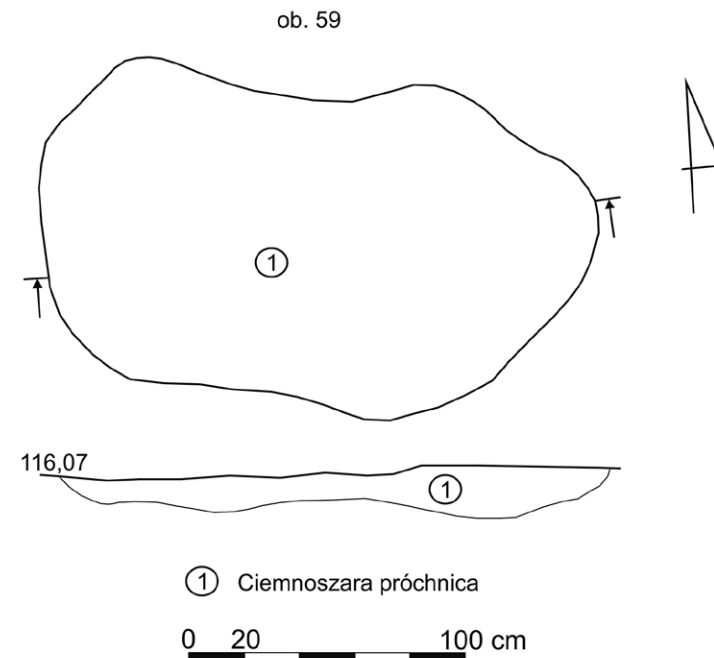
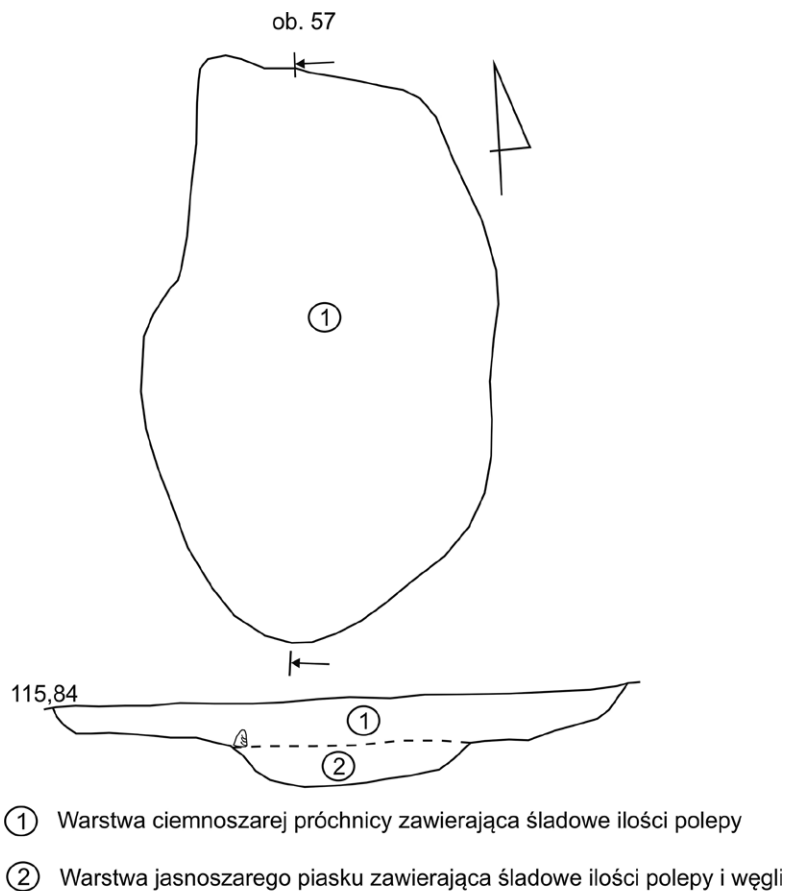
Wspomniane budynki naziemne (obiekty: 37, 90, 98 – Ryc. 13 i 16) były raczej niewielkich rozmiarów, o powierzchniach od ok. 3,5 do ok. 10,5 m². Były dość płytko zagłębione w ziemię (ok. 0,2 m), a ich wypełniska stanowiła ciemnoszara próchnica z domieszką piasku. W trakcie ich budowy należało wybrać humus na głębokość ok. 0,2 m, a następnie uzupełnić wykop piaskiem i ułożyć podłogę drewnianą lub zapełnić wykop ubitą miękką gliną w celu uformowania tzw. klepiska. W trakcie prac wykopaliskowych nie odnotowano obecności dołków postępujących, co pozwala domniemywać, że powstały w technice zrębowej. Obiekty tego typu znane są z wielu wczesnośredniowiecznych stanowisk, m.in. z Ostrowa Lednickiego (Banaszak, Tabaka 2016, 139). Do ciekawszych należy relikw

Ryc. 15

Mdzewo, stan. 4 (AZP 42-59/25), gm. Strzegowo, woj. mazowieckie. Wczesne średniowiecze. Obiekty: 57 i 59 (rys. A. Tabaka)

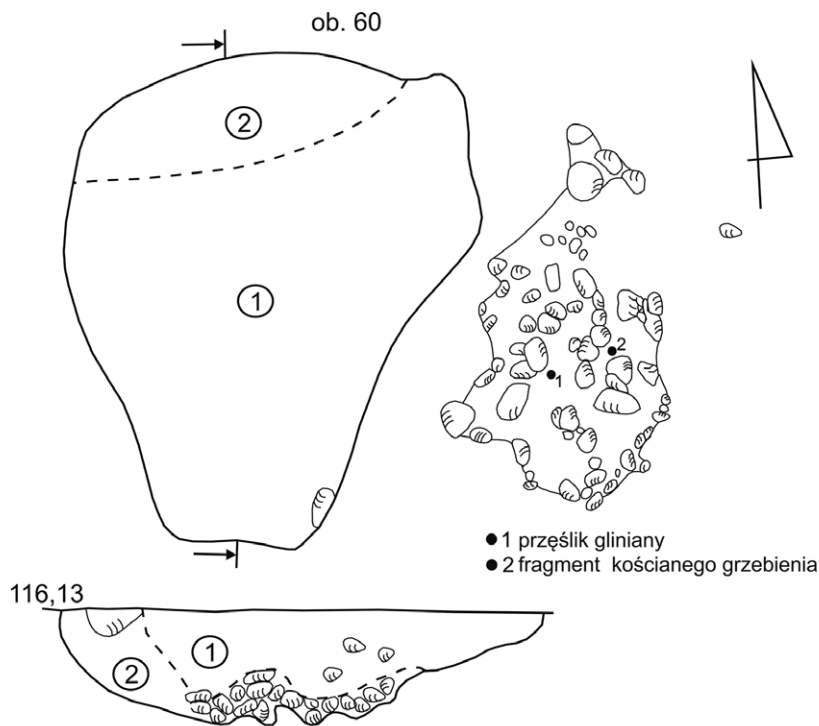
Fig. 15

Mdzewo, site 4 (AZP 42-59/25), Strzegowo Commune, Mazowieckie Voivodeship. Early Middle Ages. Features: 57 and 59 (drawing by A. Tabaka)

budynku – obiekt 90. Miał kształt zbliżony do prostokąta w rzucie poziomym i podwójnie nieckowaty profil (Ryc. 13). W wypełnisku, które stanowiła ciemnoszara i jasnoszara próchnica z domieszką piasku, wystąpiło 27 ułamków ceramiki i fragment osełki kamiennej.

Półziemianki (obiekty: 34, 54, 56 i 89) miały nieco większą powierzchnię – od 4,5 do 13,3 m² i były głębiej wkopane w calec – od 0,35 do 0,48 m (Ryc. 14). Również i w ich przypadku nie zaobserwowano dołków posłupowych. Przypuszczać więc możemy, że były one wykonane w technice zrębowej (Cygan 2006, 29–33; Banaszak, Tabaka 2016, 139), a ich podłogi były drewniane. Na fakt

Ryc. 16

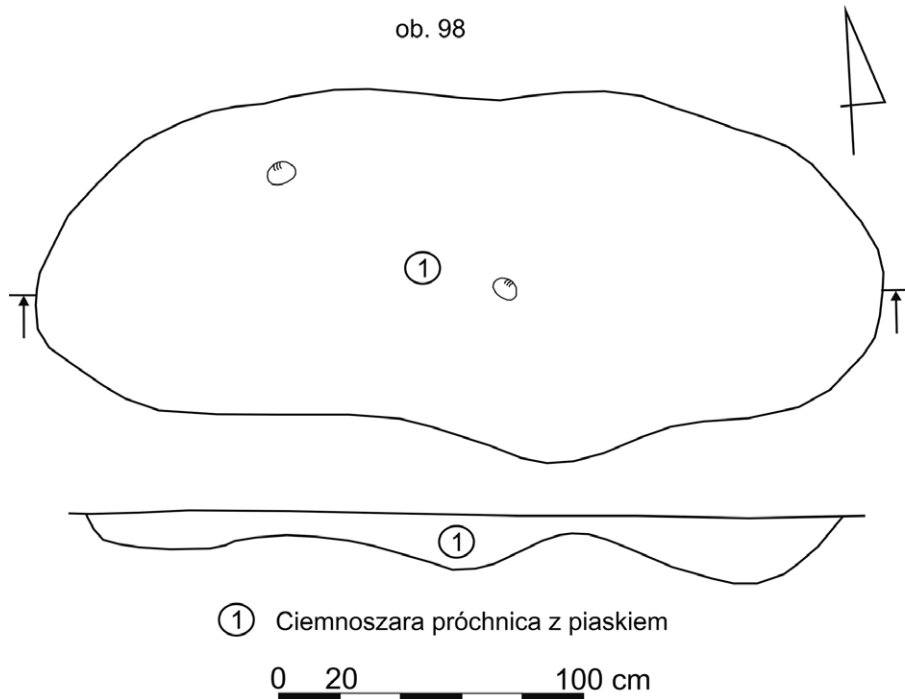
Mdzewo, stan. 4 (AZP 42-59/25), gm. Strzegowo, woj. mazowieckie. Wczesne średniowiecze. Obiekty: 60 i 98 (rys. A. Tabaka)

Fig. 16

Mdzewo, site 4 (AZP 42-59/25), Strzegowo Commune, Mazowieckie Voivodeship. Early Middle Ages. Features: 60 and 98 (drawing by A. Tabaka)

- 1 przęślik gliniany
- 2 fragment kościanego grzebienia

- ① Czarna próchnica zmieszana ze spalenizną, węglami drzewnymi i polepą
- ② Warstwa ciemno i jasnoszarego piasku

- ① Ciemnoszara próchnica z piaskiem

0 20 100 cm

ten wskazuje charakter wypełnisk, które stanowiła ciemnoszara próchnica z domieszką piasku. W ich wnętrzach występowały fragmenty ceramiki od 27 do 107 ułamków, a w obiekcie 54 odkryto dodatkowo pierścionek brązowy i 2 fragmenty osełek.

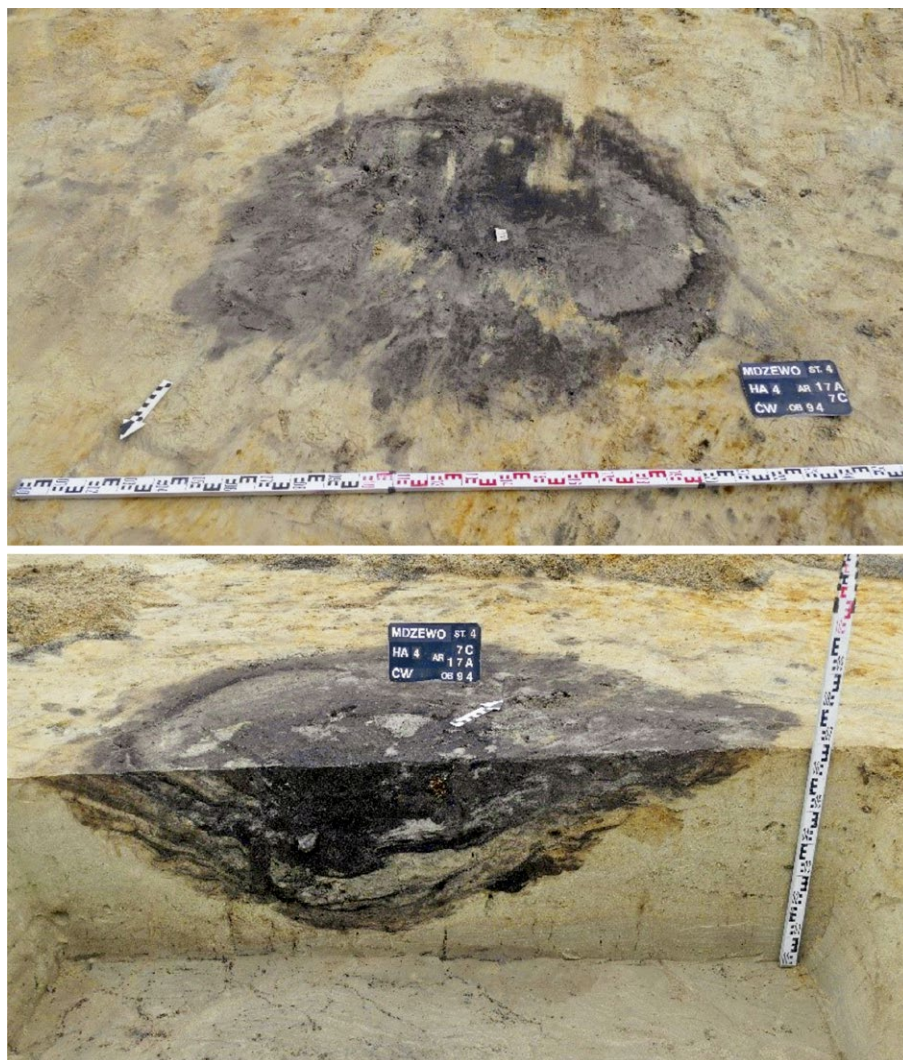
Wśród pięciu palenisk (obiekty: 5, 20, 38, 57 i 60), których rzuty poziome były zazwyczaj dość nieregularne, a profile nieckowate, wannowate lub trapezowate (Ryc. 15 i 16), na uwagę zasługuje obiekt 60, o długości 1,68 m i szerokości 1,44 m, zagłębiony na 0,40 m. W jego wypełnisku, które

Ryc. 17

Mdzewo, stan. 4 (AZP 42-59/25), gm. Strzegowo, woj. mazowieckie. Obiekt 94 (fot. P. Owczarek)

Fig. 17

Mdzewo, site 4 (AZP 42-59/25), Strzegowo Commune, Mazowieckie Voivodeship. Feature 94 (photo by P. Owczarek)

stanowił szary piasek przemieszany z intensywną spalenizną, polepą i węglami drzewnymi, odkryto 111 fragmentów ceramiki, przęślik, fragment kościanego grzebienia oraz część noża żelaznego.

Na stanowisku wyróżniono również pięć jam o bliżej nieokreślonych funkcjach (objekty: 10, 19, 59, 91 i 94). Kształty pierwszych czterech w rzutach poziomych były dość nieregularne, nerkowate, a profile nieckowate, wannowate i trapezowate. Ich długości wahały się od 0,85 do 4,02 m, a szerokości od 0,6 do 1,20 m. Głębokości jam wynosiły od 0,10 do 0,5 m (Ryc. 15). W ich wypełniskach występowało od jednego do czterech fragmentów ceramiki. Natomiast ostatnia (obiekt 94) w rzucie poziomym była kształtu zbliżonego do owalnego o wymiarach 1,90 × 1,65 m, w profilu nieckowata, o głębokości 0,6 m. Wielowarstwowe wypełnisko składało się z ciemnoszarej próchnicy z domieszką piasku z drobnymi kamieniami, szarej gliny i piasku oraz gliny z pozostałościami spalenizny (Ryc. 17). Zarejestrowany układ wskazywał na powolne zasypywanie obiektu materiałem organicznym (próchnica) i naturalnym (piasek, glina), co w połączeniu z zarejestrowanymi czterema fragmentami ceramiki i czterema uławkami kości zwierzęcych może sugerować funkcję śmietniskową.

Wśród zabytków ruchomych związanych z osadnictwem wczesnośredniowiecznym do najliczniejszych materiałów należy ceramika. Łącznie w wypełniskach 20 obiektów wyróżniono 613 uławków naczyń.

W analizowanym zbiorze wystąpiło zaledwie siedem fragmentów naczyń górą przykrawędnie obtaczanych, co stanowi 1,14% całości zbioru. Wśród nich wyróżniono jeden brzusiec ze żłobkami, sześć brzuśców pozbawianych ornamentu oraz niewielki fragment dna. Do wykonania wspomnianych naczyń użyto żelazistych glin z domieszką drobno- i średnioziarnistego piasku i tłuczni. Naczynia lepiono ręcznie z wałków, a następnie po ugnieceniu i wygładzeniu powierzchni ścianek obtaczano

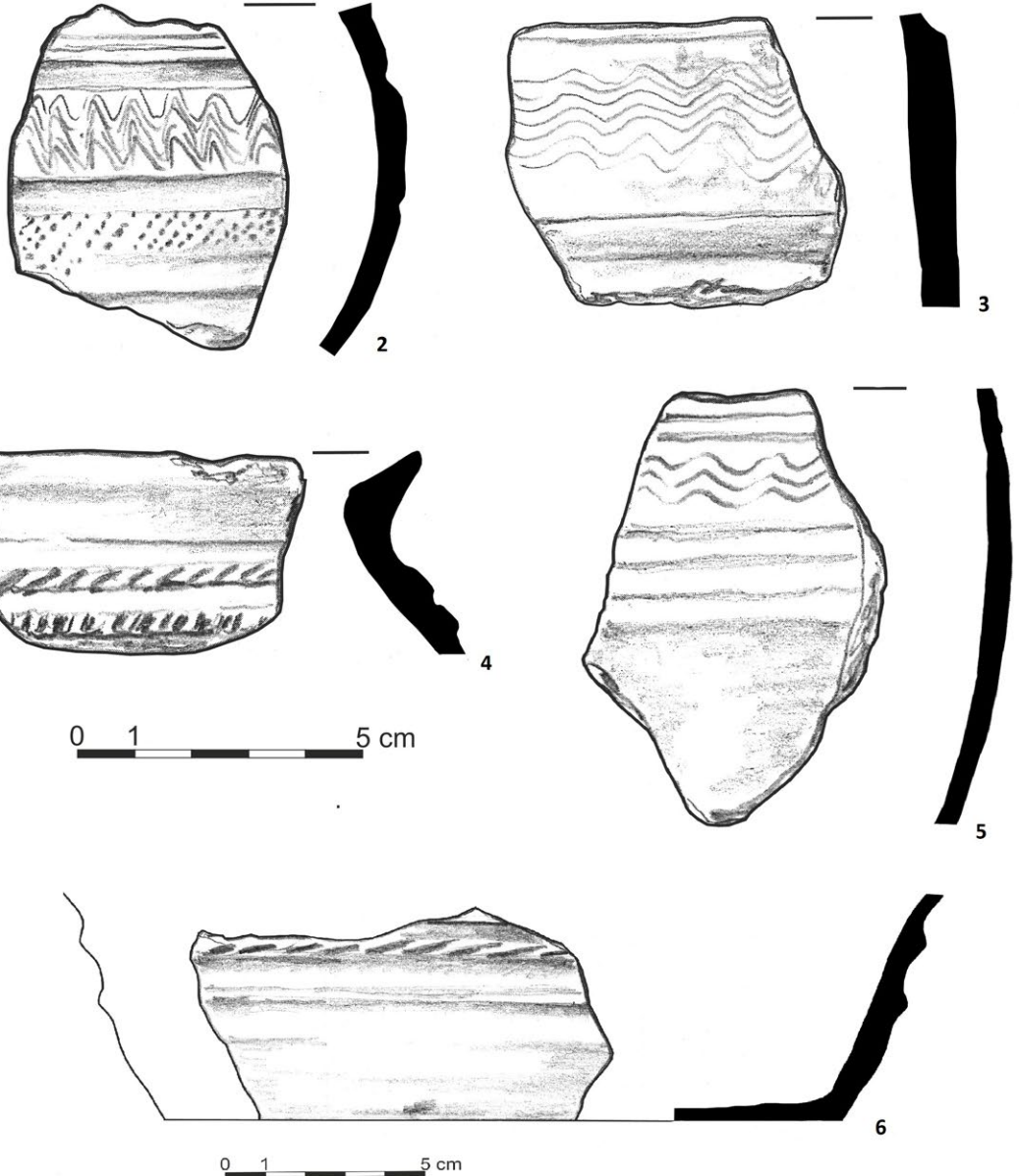
Ryc. 18

Mdzewo, stan. 4
(AZP 42-59/25),
gm. Strzegowo,
woj. mazowieckie.
Ceramika
wczesnośredniowieczna,
całkowicie obtaczana.
Obiekt 20 (1-2); obiekt 37
(3); obiekt 56 (4-6)
(rys. D. Jagłowska)

Fig. 18

Mdzewo, site 4 (AZP
42-59/25), Strzegowo
Commune, Mazowieckie
Voivodeship.
Early medieval pottery.
Feature 20 (1-2);
feature 37 (3); feature
56 (4-6) (drawing by
D. Jagłowska)

na kole garncarskim (por. Hilczerówna 1967). Pojemniki wypalane zostały w atmosferze utleniającej z czasowym ograniczeniem dostępu powietrza, co spowodowało powstanie wielobarwnych przełamów i zróżnicowanych pod względem kolorystycznym ścianek od szarego do brunatnoceglastego. Powierzchnia naczyń była łagodnie szorstka.

W zespole naczyń całkowicie obtaczanych wyróżniono 75 krawędzi, 495 fragmentów brzuśców oraz 75 den. Niestety zbiór ten zachowany jest w postaci niewielkich ułamków, co w znaczny sposób ogranicza możliwość wydzielenia i podania liczby konkretnych form pojemników. Naczynia zostały wykonane z glin żelazistych, schudzonych domieszką złożoną z drobno- i średnioziarnistego piasku

oraz tłucznia. W pierwszym etapie lepią je ręcznie. Po uformowaniu dna, dolepią następane wałki gliniane, formując kolejne partie naczyń, po czym przez ugniatanie i obtaczanie na kole wygładzają ich powierzchnie wewnętrzne i zewnętrzne. Ich wypał nastąpił w atmosferze utleniającej, z częściowym brakiem dostępu tlenu, dzięki czemu uzyskano ceglastobrązowe i brązowe kolory ścianek i z reguły dwu- i trójbarwne przełomy. Ścianki naczyń są łagodnie szorstkie, a ich grubości wynoszą ok. 5–6 mm.

W omawianym zbiorze odnotowano 75 wylewów (12,2%) dość mocno profilowanych i „wyciągniętych” (kształt A1, C3 wg Macieja Trzecieckiego 2016, 56) na zewnątrz, niekiedy z wrębem na pokrywkę (Ryc. 18: 1). Podobnie ukształtowane krawędzie wystąpiły na stanowisku w Sypniewie, pow. makowski (Biermann 2006, taf. 1.15, 17, 18; 2.5, 6, 8; 3.1, 2) oraz w Płocku (Trzeciecki 2016, tabl. 2.6; 3.4, 6; 4.4, 7). Naczynia charakteryzuje obecność szyjki, a w przypadku dwóch egzemplarzy (obiekty: 5 i 90) zaobserwowano szyjki cylindryczne. Wysokość szyjek wynosi ok. 40 mm. Jedynie w trzech przypadkach możliwa była rekonstrukcja średnicy wylewów, która wahała się od 17 do 21 cm.

W analizowanym zbiorze wystąpiły dwa fragmenty naczyń z cylindryczną szyjką, 46 z krawędzią wyciągniętą na zewnątrz, z niewielkim wrębem na pokrywkę (Ryc. 18: 1), 14 płasko wyciągniętych na zewnątrz z niewielkim wrębem na pokrywkę oraz 13 krawędzi wyciągniętych na zewnątrz bez widocznego wrębu na pokrywkę (Ryc. 18: 4).

Brzuśce naczyń były lekko wydłużone i baniaste, analogiczne do form rejestrowanych na stanowisku w Sypniewie (Biermann 2006, taf. 2.18–20) i Płocku (Trzeciecki 2016, 178).

Ponad 52,5% (322 fragmenty) analizowanego zbioru ułamków było zdobione zwielokrotnionymi dookólnymi żłobkami. Ponadto na części z nich występowała dość bogata ornamentyka (19 fragmentów – 3,1%), złożona głównie z dookólnych, zwielokrotnionych żłobków, zwielokrotnionej linii falistej, nacięć czy zwielokrotnionych dołków, wykonanych grzebieniem (Ryc. 18: 2–4). Ponad 25% (154 fragmentów) okazów nie miało żadnego zdobienia.

Wyróżniono również 36 den (5,9% zbioru), wśród których wydzielono egzemplarze niewyodrębnione proste, a niekiedy lekko wklęsłe (Ryc. 18: 6). Ich średnice wahały się od 8,5 do 18 cm. Na dnach zauważono ślady podsypki z drobnoziarnistego piasku, a w jednym przypadku zaobserwowano fragment odcisku tkaniny.

Analiza cech technologicznych i stylistycznych ceramiki pozwala na określenie chronologii osady na ok. połowę XI w. (Buko 1990; Dulnicz 2005). Analogicznie zdobione naczynia odnaleźć możemy w zespołach z grodzisk oraz osad Mazowsza i Podlasia (Miśkiewiczowa 1996, 22–23; Kwiatkowska 2006; Kwiatkowska, Morysiński 2007; Kobyliński, Szymański 2015, ryc. 44; Trzeciecki, Affelski 2017, ryc. 5; Tabaka, Sobkowiak-Tabaka 2021).

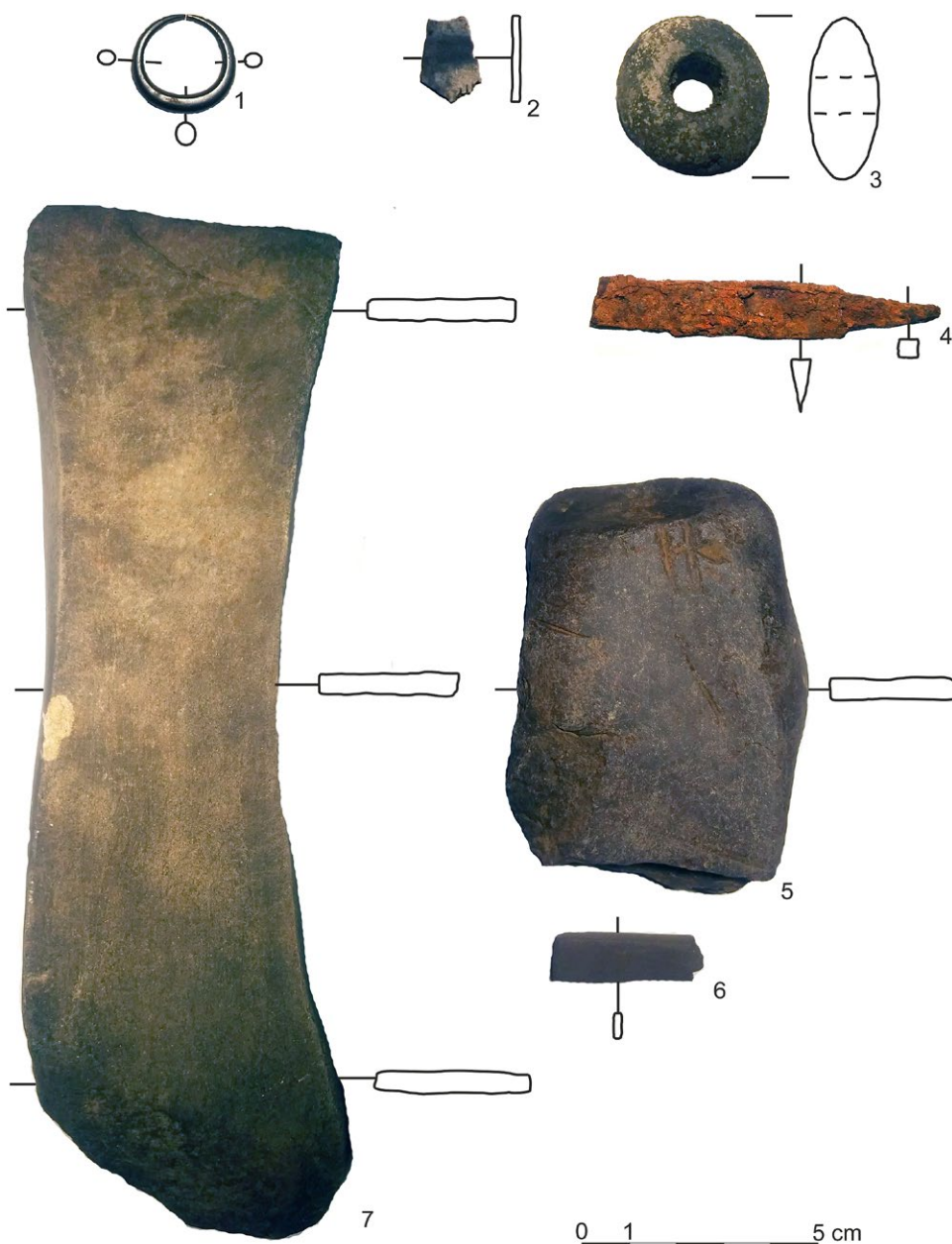
Poza ceramiką do okresu wczesnego średniowiecza zakwalifikowano także inne przedmioty. W obiekcie 5 wystąpiła niewielka grudka polepy koloru brązowego o wymiarach 3,4 × 3,1 × 7 cm. Na stronie dolnej bryłki widoczne są delikatne odciski cienkich gałązek; najprawdopodobniej pozostałości plecionki.

W wypełniku obiektu 54 odkryto pierścione, należący do najprostszych tego typu przedmiotów, wykonany z okrągłego brązowego drutu. Jest to pierścione otwarte o prosto uciętych, ścienionych końcach i pogrubiony w części środkowej (Ryc. 19: 1). Ozdoby takie są dość często znajdowane, w szczególności w grobach, a ich koncentracja obserwowana jest na Mazowszu, w Saksonii i Turynii, a także w środkowej Polsce, na Pomorzu i w Meklemburgii. Zaczęto je nosić ok. połowy IX w., ale używane były głównie w XI–XIII w. (Kóčka-Krenz 1993, 114–115).

Z paleniska (obiekt 60) pochodzi niewielki fragment grzebienia kościanego (Ryc. 19: 2). Zabytek zachował się tylko w niewielkim fragmencie, jest też silnie przepalony. W środkowej jego części, przy złamaniu, widoczne są ślady zaokrąglenia – pozostałości otworu na nit.

W tym samym palenisku odkryto także dość płaski, dwustożkowy gliniany przęślik (Ryc. 19: 3). Jego otwór jest nieregularny i zbliżony do owalnego. Egzemplarz nosi ślady silnego przepalenia.

Fragment noża żelaznego to kolejny przedmiot odkryty w obiekcie 60. Był wykonany ze sztabki żelaznej, trójkątnej w przekroju i posiadał obustronnie wyodrębnioną głownię (Ryc. 19: 4). Przedmiot jest przepalony i silnie zniszczony.

Ryc. 19

Mdzewo, stan. 4 (AZP 42-59/25), gm. Strzegowo, woj. mazowieckie. Wczesne średniowiecze. Pierścionek (1) obiekt 54; fragment grzebienia (2) obiekt 60; przęślik (3) obiekt 60; fragment noża (4) obiekt 60; osełka (5) obiekt 54; osełka (6) obiekt 54; osełka (7) obiekt 90 (fot. A. Tabaka)

Fig. 19

Mdzewo, site 4 (AZP 42-59/25), Strzegowo Commune, Mazowieckie Voivodeship. Early Middle Ages. Ring (1) feature 54; fragment of comb (2) feature 60; spindle whorl (3) feature 60; fragment of knife (4) feature 60; whetstone (5) feature 54; whetstone (6) feature 54; whetstone (7) feature 90 (photo by A. Tabaka)

W trakcie badań odkryto też trzy fragmenty osełek. Dwie z nich pochodzą z obiektu 54 (półziemianki). Okaz większy wykonano z piaskowca. Na górnej i spodniej powierzchni widnieją ślady nacinania. Kamień jest mocno wygładzony z trzech stron (Ryc. 19: 5). Mniejsza z osełek, wykonana została z filitu (Ryc. 19: 6). Tego typu osełki noszone były z reguły przy pasku, m.in. przez wojowników i bogatszych rzemieślników. Mogły służyć zarówno do ostrzenia, jak i – wg niektórych badaczy (np. Jeżek 2013) – jako próbniki złotnicze. Ostatnia z osełek pochodzi z obiektu 90 (budynek naziemny). Jest to okaz wykonany z dużego, płaskiego kamienia (piaskowiec), uszkodzonego z obu stron (Ryc. 19: 7). Powierzchnia górna i dwie powierzchnie boczne są mocno wytarte, stąd można wnioskować, że osełka był bardzo długo użytkowana.

W wypełniakach obiektów 5 i 94 wystąpiło osiem fragmentów kości zwierzęcych, pochodzących od ssaków hodowlanych i ptactwa. Do pierwszej grupy należało bydło (3 fragmenty) i owca (2 fragmenty). Wśród kości należących do ptaków (3 fragmenty) wydzielono ułamek kości ramiennej kaczki.

Obiekty wczesnośredniowieczne tworzą dwa wyraźne skupiska. Jedno, mniejsze, występuje w północnej części stanowiska – obiekty 34, 37 i 38, dwa obiekty mieszalne i palenisko (por. Ryc. 3). Drugie, do którego należy zaliczyć obiekty pozostałe, koncentruje się w środkowej części stanowiska i tworzy układ półkolisty.

Relikty osadnictwa nowożytnego

Z osadnictwem nowożytnym związany jest pojedynczy obiekt oraz kilka przedmiotów metalowych, z których większość została pozyskana z powierzchni wykopu. Świadczą one o penetracji tego terenu przez człowieka począwszy od lat 70. XVII w. po lata 40. XX w.

Jama o nieokreślonej funkcji (obiekt 8) o długości 3,54 m i szerokości 1,62 m została wkopana w całość na 0,41 m. Wypełnisko stanowiła brunatna próchnica z domieszką piasku.

Z powierzchni stanowiska pochodzą trzy monety. Pierwsza z nich to szeląg litewski Jana Kazimierza (Niemiryż 1973), wybity w 1665 r. Był zapewne dość długo użytkowany, na co wskazuje silne starcie powierzchni. Ponadto egzemplarz był niezbyt dobrze wybity – niedobity na awersie, a rewers był wybity niecentrycznie (Ryc. 20: 1).

Kolejna z monet to grosz koronny Stanisława Augusta Poniatowskiego, wybity w mennicy warszawskiej w 1778 r. (por. Kopicki 1995, nr kat. 2207). Jest dość czytelny, nieco starty w trakcie użytkowania i pokryty szarobrunatną patyną (Ryc. 20: 2).

Trzecia moneta jest w bardzo złym stanie zachowania. Jest niedobita lub bardzo silnie starta. Można wręcz powiedzieć, że jest to krążek monetopodobny (Ryc. 20: 3). Krążek pokryty jest szarozieloną patyną.

W jamie oznaczonej numerem 8 wystąpił mocno skorodowany żelazny nóż stołowy (Ryc. 20: 4). Do grupy militariów zaliczono pozostałości amunicji strzeleckiej w postaci jednego naboju i trzech łusek. Dwie z nich to amunicja 7,62 mm × 54R Mosin (Ryc. 20: 5, 6), a kolejna 7,92 mm × 57 Mauser (Ryc. 20: 8). Niestety ze względu na zły stan zachowania sygnatury wytwórców nie zostały odczytane. W związku z tym powiązanie tych znalezisk z konkretnym konfliktem zbrojnym XX w. nie było

Ryc. 20
Mdzewo, stan. 4 (AZP 42-59/25), gm. Strzegowo, woj. mazowieckie. Okres nowożytny. Szeląg litewski Jana Kazimierza z 1665 r. (1); grosz koronny Stanisława Augusta Poniatowskiego z 1778 r. (2); zniszczona i nieczytelna moneta (3); nóż (4) obiekt 8; łuski karabinowe 7,62 mm × 54R Mosin (5, 6); łuska 7,5 mm × 58 Mle 1924C (7); nabój 7,92 mm × 57 Mauser (8) (fot. A. Tabaka)

Fig. 20
Mdzewo, site 4 (AZP 42-59/25), Strzegowo Commune, Mazowieckie Voivodeship. Modern Period. Copper szeląg (shilling) 1665 reign of John II Casimir (1); grosz (groshen) 1778 reign of Stanisław II August Poniatowski; damaged and illegible coin (3); knife (4) feature 8; cartridge case 7,62 mm × 54R Mosin (5, 6); cartridge case 7,5 mm × 58 Mle 1924C (7); Cartridge 7,92 mm × 57 Mauser (8) (photo by A. Tabaka)

0 1 5 cm

możliwe. Jedynie w odniesieniu do jednej łuski (Ryc. 20: 7) stwierdzić możemy, że została wyprodukowana w zakładach Société Française de Munitions de Paris i pochodzi od naboju karabinowego 7,5 mm × 58 Mle 1924C. Świadczą o tym umieszczone na dnie sygnatury w postaci dwóch gwiazdek, napisu S. F. M (na górze) i GG (na dole). Fabryka założona została w 1884 r. przez v. Gaupillata i J. F. Gévelota, a następnie przejęta przez drugiego z nich. Produkowała amunicję myśliwską i wojskową (Munition 2024).

Obiekty o nieokreślonej przynależności kulturowej i chronologicznej

Na stanowisku w Mdzewie wystąpiły 94 obiekty, których przynależność kulturowo-chronologiczna nie może być pewnie określona ze względu na brak w ich wypełniskach materiału ruchomego. Do grupy tej zaliczono 67 jam i 27 palenisk (Ryc. 3).

Z dużym prawdopodobieństwem możemy przypuszczać, że pewna część palenisk o rzucie poziomym, zbliżonym do kwadratowego, z kamieniami w wypełniskach, łączy się z okresem funkcjonowania na tym obszarze osady społeczności kultury przeworskiej. Brak ceramiki w tych obiektach nie dziwi i nie jest niczym wyjątkowym. Mogła to być strefa osiedla, w obrębie której nie użytkowano pojemników ceramicznych – tak licznie spotykanych w częściach mieszkalnych osiedli. Paleniska o cechach formalnych takich jak obiekty z przedmiotowego stanowiska licznie występują na osadach z okresu wpływów rzymskich (Machajewski, Pietrzak 2003, 124; Muzolf, Muzolf 2015, 414–425).

Wnioski końcowe

Podczas ratowniczych badań wykopaliskowych w Mdzewie zarejestrowano fragment części gospodarczej osiedla ludności kultury przeworskiej z okresu wpływów rzymskich. Źródła z tego okresu koncentrowały się w centralnej części obszaru badań, na sąsiadujących ze sobą arach.

Następnie ok. połowy XI w. na omawianym terenie funkcjonowała niewielka osada wczesnośredniowieczna, składająca się ze zróżnicowanych funkcjonalnie konstrukcji. Obiekty z okresu wczesnego średniowiecza również koncentrowały się w centralnej części terenu objętego badaniami. Można wyróżnić jedno skupisko obiektów bliżej zachodniego krańca stanowiska. Trzy obiekty zlokalizowane były również bliżej wschodniej granicy analizowanego obszaru, kolejne wystąpiły na północ od wspomnianych obiektów – między źródłami o nieustalonej chronologii.

Obszar stanowiska był też jedynie penetrowany, a być może krótkotrwale zasiedlony w okresie nowożytnym, czego świadectwem są monety, przedmioty metalowe i militaria oraz pojedyncza jama.

Bibliografia

- Banaszak D., Tabaka A. 2016. Drewniane budownictwo mieszkalne. W: Z. Kurnatowska, A. M. Wyrwa (red.), *Ostrów Lednicki. Rezydencjonalno-stołeczny ośrodek Pierwszych Piastów*. Warszawa: Instytut Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk, 131–141.
- Biermann F. 2006. *Sypniewo: ein frühmittelalterlicher Burg-siedlungskomplex in Nordmasowien. 1 Befunde, Funde Und Kulturhistorische Bewertung (= Archeologia Mazowska i Podlasia. Studia i Materiały 4)*. Warszawa: Instytut Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk.
- Buko A. 1990. *Ceramika wczesnopolska. Wprowadzenie do badań*. Wrocław: Ossolineum.
- Cygan S. 2006. *Wczesnosłowiańskie półziemianki kwadratowe na terenie Polski, Czech, Słowacji, wschodnich Niemiec i dolnej Austrii*. Rzeszów: Fundacja Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego, Instytut Archeologii Uniwersytetu Rzeszowskiego.
- Dobrzańska H. 1990a. *Osada z późnego okresu rzymskiego w Igołomi, woj. krakowskie. 1. Materiały*. Wrocław: Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk.
- Dobrzańska H. 1990b. *Osada z późnego okresu rzymskiego w Igołomi, woj. krakowskie. 2*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Kraków, Nowy Wiśnicz: „Secesja”.

- Domański G. 1975. *Studia z dziejów środkowego Nadodrza w III–I w. p.n.e.* Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk.
- Dulinicz M. 2005. Mazowsze w IX–XIII w. Problemy przeszłości Mazowsza i Podlasia. W: M. Dulinicz (red.), *Archeologia Mazowska i Podlasia. Studia i materiały* 3. Warszawa: Instytut Archeologii i Etnologii PAN, 187–201.
- Dziób M. 2020. *Sprawozdanie z badań archeologicznych na stanowisku Mdzewo, stan. 4 (AZP 42-59/25). Budowa drogi ekspresowej S7, odcinek Pieńki–Płońsk*. Gniezno (niepublikowana praca w archiwum WUOZ w Warszawie, Delegatura w Ciechanowie).
- Frąsiek P., Gwóźdź B., Siciński W. 2000. Wyniki ratowniczych badań archeologicznych na terenie odkrywki „Szczerców” KWB „Bełchatów” S.A. na stan. 12 w miejscowości Chabielice, gm. Szczerców, woj. łódzkie. W: R. Grygiel (red.), *Badania archeologiczne na terenie odkrywki „Szczerców” Kopalni Węgla Brunatnego „Bełchatów” S.A.*, T. 1. Łódź: Fundacja Badań Archeologicznych Imienia Profesora Konrada Jażdżewskiego, 52–85.
- Furmanek M., Masojć M., Piekalski J. 2012. Wyniki badań ratowniczych prowadzonych przez Instytut Archeologii Uniwersytetu Wrocławskiego w związku z budową Autostradowej Obwodnicy Wrocławia. W: S. Kadrow (red.), *Raport 2007–2008*, tom 1. Warszawa: Narodowy Instytut Dziedzictwa, 367–393.
- Gawrońska J. 2015. *Opracowanie wyników archeologicznych badań powierzchniowych na trasie planowanej budowy drogi ekspresowej S7, odcinki Napierki–Mława, Mława–Strzegowo*. Warszawa (niepublikowana praca w archiwum GDDKiA w Warszawie).
- Godłowski K. 1981. Kultura przeworska. W: J. Wielowiejski (red.), *Prahistoria ziem polskich*, tom I: *Późny okres lateński i okres rzymski*. Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 57–134.
- Hilczerówna Z. 1967. *Dorzecze górnej i środkowej Obry od VI do początków XI w.*, Wrocław–Warszawa–Kraków: Ossolineum.
- Jeżek M. 2013. Touchstones of Archaeology. *Journal of Anthropological Archaeology* 32, 713–731.
- Kaczor W., Żółkiewski M. 2015. Piec do wypalania wapna ze stanowiska 8 w Grabkowie, gm. Kowal, woj. kujawsko-pomorskie. W: A. Michałowski, M. Teska, M. Żółkiewski (red.), *Viator per devia scientiae itinera: studia nad problematyką okresów przedrzymskiego, rzymskiego, wędrówek ludów i wczesnego średniowiecza*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM, 97–116.
- Kobyliński Z., Szymański W. 2015. Grodzisko w Haćkach na Podlasiu. W: M. Żurek, M. Krasna-Korycińska (red.), *Grody średniowiecznego Mazowsza. Księga poświęcona pamięci Marka Dulinicza (= Archaeologica Hereditas 4)*. Warszawa: Wydawnictwo Fundacji Archeologicznej, 111–146.
- Kot K., Piotrowska M. 2011. Osadnictwo kultury przeworskiej w Mąkolicach, stanowisko 15, gmina Głowno. W: S. Rzepecki (red.), *Opracowanie archeologicznych badań wykopaliskowych na stanowisku Mąkolice 15, gm. Głowno, AZP: 29/61-52*. Łódź (niepublikowana praca w archiwum WUOZ w Łodzi), 120–275.
- Kondracki J. 2014. *Geografia regionalna Polski*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Kopicki E. 1995. *Ilustrowany skorowidz pieniędzy polskich i z Polską związanych*. Tablice. Cz. 1 (poz. 1–7058). Warszawa: Polskie Towarzystwo Numizmatyczne. Zarząd Główny.
- Kócka-Krenz H. 1993. *Biżuteria północno-zachodnio-słowiańska*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Kwiatkowska M. 2006. *Osadnictwo z okresu średniowiecza i nowożytności*. W: L. Czerniak, J. Gąsowski (red.), *Osada wielokulturowa w Jankowie, gmina Piątek, województwo łódzkie (= Via Archaeologica Pultuskniensis 1)*. Pułtusk: Instytut Antropologii i Archeologii WSH, 219–247.
- Kwiatkowska M., Morysiński T. 2007. Osadnictwo z okresu wczesnego średniowiecza po współczesność. W: L. Czerniak (red.), *Od paleolitu do nowoczesności. Archeologiczne badania ratownicze na trasie budowy obwodnicy Wyszkowa (= Gdańskie Studia Archeologiczne 1)*. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 161–181.

- Machajewski H., Pietrzak M. 2003. Osada kultury przeworskiej. W: R. Grygiel (red.), *Badania archeologiczne na terenie odkrywki „Szczerców” Kopalni Węgla Brunatnego „Bełchatów” S.A.*, tom 3. Poznań: Fundacja Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, 123–138.
- Machajewski H., Pietrzak R. 2008. Osada ludności kultury przeworskiej z młodszego i późnego okresu rzymskiego oraz z wczesnej fazy okresu wędrówek ludów na stanowisku 226 (AUT 194) Poznań-Nowe Miasto. W: H. Machajewski, R. Pietrzak (red.), *Poznań-Nowe Miasto. Źródła archeologiczne do studiów nad pradziejami i wczesnym średniowieczem dorzecza środkowej Warty (= Archeostrada. Studia i Materiały z Badań Wykopaliskowych Na Autostradzie A2 – Odcinek Wielkopolski 2)*. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 363–434.
- Marchelak I., Nierychlewska A., Nowak I. 2012. Badania ratownicze na stanowisku 3 w Ludwinowie, gm. Włocławek, woj. kujawsko-pomorskie, w latach 2007–2008. W: S. Kadrow (red.), *Raport 2007–2008*, t. 1. Warszawa: Narodowy Instytut Dziedzictwa, 85–108.
- Miśkiewiczowa M. 1996. *Wczesnośredniowieczny kompleks osadniczy w Niewiadomej w województwie siedleckim*. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.
- Munition 2024. 7.5 × 58 French Model 1924. <https://munition.org/producto/75-x-58-french-modele-1924/> (dostęp: 5.11.2024).
- Muzolf B., Muzolf P. 2011. Bieniądzice, stan. 5, gm. Wieluń, woj. łódzkie – największe „piecowisko” kultury przeworskiej w Polsce. W: A. Jaszewska, A. Michalak (red.), *Ogień – żywioł ujarzmiony i nieujarzmiony. VI Polsko-Niemieckie Spotkania Archeologiczne: Garbicz, 5–6 czerwca 2008 r.* Zielona Góra: Stowarzyszenie Naukowe Archeologów Polskich, Oddział Lubuski, 257–272.
- Muzolf B., Muzolf P. 2015. Bieniądzice, stan. 5, gm. Wieluń, woj. łódzkie – największe „pole paleniskowe” kultury przeworskiej w Polsce. Zagadnienia funkcji i chronologii. W: E. Tysler, E. Droberjar (red.), *Barbari superiores et inferiores. Archeologia Barbarzyńców 2014. Procesy integracji środkowoeuropejskiego Barbaricum. Polska – Czechy – Morawy – Słowacja*. Wieluń-Łódź: Instytut Archeologii Uniwersytetu Łódzkiego, Muzeum Ziemi Wieluńskiej w Wieluniu, Stowarzyszenie Naukowe Archeologów Polskich. Oddział w Łodzi, 409–432.
- Niemirycz W. 1973. Skarb boratynek z Przasnysza. *Wiadomości Numizmatyczne* 17 (2), 87–111.
- Nowaczyk K., Nowaczyk L. 2003. Wyniki badań wykopaliskowych prowadzonych w 2000 r. na wielokulturowym stanowisku Wilkowice 8, gm. Żórawina, pow. Wrocław. W: Z. Bukowski (red.), *Raport 2000. Wstępne wyniki konserwatorskich badań archeologicznych w strefie budowy autostrad w Polsce za rok 2000 (= Zeszyty Ośrodka Ochrony Dziedzictwa Archeologicznego (d. Zeszyty ORBA). Seria B: Materiały Archeologiczne)*. Warszawa: Wydawnictwo Milart, 197–207.
- Pajor M. 2010a. Osada kultury przeworskiej na stanowisku 2 w Kamieniu, gm. Kleszczów, woj. łódzkie. W: T. Makiewicz, A. Wójcik (red.), *Badania archeologiczne na terenie odkrywki „Szczerców” Kopalni Węgla Brunatnego „Bełchatów” S.A.*, t. 8. Łódź: Centrum Archeologicznych Badań Ratowniczych Sp. z o.o., Fundacja Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, 7–110.
- Pajor M. 2010b. Osada kultury przeworskiej w Grabku, stanowisko 7, gm. Szczerców, woj. łódzkie. W: T. Makiewicz, A. Wójcik (red.), *Badania archeologiczne na terenie odkrywki „Szczerców” Kopalni Węgla Brunatnego „Bełchatów” S.A.* t. 8. Łódź: Centrum Archeologicznych Badań Ratowniczych Sp. z o.o., Fundacja Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, 174–219.
- Piotrowska M. 2013. *Epoka żelaza w dorzeczu środkowej Słupi*. Łódź: Wydawnictwo Nauka i Innowacje.
- Piotrowska M., Żychliński D., Pachulski P. 2023. Strefa produkcyjna osiedla ludności kultury przeworskiej z okresu wpływów rzymskich na stanowisku 6 w Żurominku, pow. mławski, woj. mazowieckie, *Raport Archeologiczny* 18, 5–21.
- Skowron J. 2010. Obiekty produkcyjne z osad ludności kultury przeworskiej w Polsce Środkowej. W: J. Beljak, G. Březinová, V. Varsik (red.), *Archeológia Barbarov 2009. Hospodárstvo Germánov. Sídľiskové a ekonomické štruktúry od neskorej doby laténskej po včasný stredovek (= Archaeologica Slovaca Monographiae Communicationes 10)*. Nitra: Archeologický ústav SAV Nitra, 419–448.

- Solon J., Borzyszkowski J., Bidłasik M., Richling A., Badora K., Balon J., Brzezińska-Wójcik T., Chabudziński Ł., Dobrowolski R., Grzegorzczak I., Jodłowski M., Kistowski M., Kot R., Krąż P., Lechnio J., Macias A., Majchrowska A., Malinowska E., Migoń P., Myga-Piątek U., Nita J., Papińska E., Rodzik J., Strzyż M., Terpiłowski S., Ziaja W. 2018. Physico-geographical mesoregions of Poland – verification and adjustment of boundaries on the basis of contemporary spatial data. *Geographia Polonica* 91 (2), 143–168.
- Tabaka A., Sobkowiak-Tabaka I. 2021. *Opracowanie wyników ratowniczych badań archeologicznych przeprowadzonych na stanowisku nr 14 (AZP 39-60/27) w Otoczni Starej, pow. płoński, w związku z budową drogi ekspresowej S7 na odcinku Mława–Strzegowo*. Gniezno (niepublikowana praca w archiwum WUOZ w Warszawie, Delegatura w Ciechanowie).
- Trzeciecki M. 2016. *Ceramika płocka między XI a XIX wiekiem. Studium archeologiczne*. Warszawa: Instytut Archeologii i Etnologii PAN.
- Trzeciecki M., Affelski J. 2017. Osadnictwo wczesnośredniowieczne i z okresu nowożytnego na stanowisku nr 4 w Zambrzycach Starych, gm. Rutki, woj. podlaskie. *Raport* 12, 169–197.

Summary

MAGDALENA PIOTROWSKA, ARKADIUSZ TABAKA, DANIEL ŻYCHLIŃSKI

Traces of settlements from the Roman Iron Age, Early Middle Ages and Modern Period discovered during the archaeological survey of the Mdzewo site 4, Masovian Voivodeship

Archaeological research in Mdzewo, Strzegowo Commune, Mazowieckie Voivodeship, was carried out in connection with the construction of the S7 expressway between Mława and Strzegowo. The archaeological site is located on the Raciąż Plain. It occupies a small elevation surrounded by wetlands, with the Wkra River flowing a few kilometres to the south. It was discovered during a pre-excitation field survey in 2014, and in 2020 APB THOR Sp. z o.o. carried out a rescue excavation. On an area of 63.55 ares, 116 features were discovered and 764 artefacts were recovered, associated with the Roman Iron Age, the Early Middle Ages and the Modern Period.

At the site 4 features related to the settlement of the Przeworsk culture were discovered. These included 2 lime kilns, a hearth and a pit of undetermined function. A collection of 72 fragments of pottery and 56 daub were recovered from them. Among the vessels, cups/bowls and pots of egg-shaped and slightly sigmoidal form were distinguished. The artefacts associated with the people of the Przeworsk culture can be linked to the late and/or younger Roman Iron Age. The described artefacts belong to the production and economic zone of the settlement, which was probably also formed by other undated features discovered during the excavations – especially hearths with quadrangular outlines.

The relics related to the Early Middle Ages include 17 features – 3 structures, 4 semi-subterranean structures, 5 hearths, 5 farm pits with unspecified functions. An assemblage of 613 fragments of pottery was recovered, among which it was possible to reconstruct pots with a sigmoidal profile decorated with multiplied circumferential grooves, multiplied wavy lines, incisions and multiplied holes made with a comb. In addition, a bronze ring and a fragment of an iron knife, a spindle whorl, a fragment of a comb, a daub, and 8 animal bones were discovered. It should be assumed that a small settlement, consisting of functionally differentiated structures and divided into two distinct clusters, functioned at Site 4 around the middle of the 11th century.

A single feature (a pit of undetermined function) and several metal artifacts, most of which were recovered from the excavation surface, were associated with Modern Period settlement. These included 3 coins, an iron knife and a bullet and 3 rifle casings. These finds testify to the penetration of the site area in different periods of modernity, from the 1770s to the 1940s.

Site No. 4 in Mdzewo also contained 94 features whose cultural-chronological affiliation cannot be determined with certainty due to the lack of artifacts in their fillings. This group included 67 pits and 27 hearths.